БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязыныҢ Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниҢ, ажылчы чоннар депутаттарыныҢ область СовединиҢ органы

1925-чылда үндезилетингеи

1954 АПРЕЛЬ 13 ВТОРНИК № 75 (3012)

ӨРТӨӨ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Май 1-ге алдар кылдыр (1 арын).

Механизаторлар колхозтарда (1 арын).

Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниҢ чедиишкиннериниҢ делгелгези (1 арын).

К. Дилгижек. — РайоннуҢ көдээ ажыл-агыйын чаа көдүрлүүшкүнче (2 арын).

Т. Ховалыг. — Чедиишкиннерни быжыглааш, четпестерни дүрген чайладыр (2 арын).

С. Чанзан-оол. — Колхозтар фермаларынга саар инектерни көвүдедир (2 арын).

С. Алеет. — Колхозчу суурлар өзүп турар (3 арын).

И. Маадыр-оол. — Малчыннар эштелгезиниҢ ажылын экижидер (3 арын).

М. Калинин. — Ажаалга кассаларыныҢ ажылын экижидер (3 арын).

Б. Чюдюк. — Шуптувус күзээр бис (3—4 арыннар).

Н. Малофеев. — Разряд дужаарынга адыгжыларны белеткээр (4 арын).

Улус демократиязыныҢ чурттарында (4 арын).

Школаларны часкы экзаменнерге чедиишкинниг белеткендирер

Совет школаныҢ өөредикчи, кижизидикчи ужур-дузазын улам бедик көдүрер, бистиҢ идегелдиг келир үевис—аныяк салгакчыларны эртемнериҢ үндезиннери-биле чедиишкинниг чепсеглээр, ылаҢгыя оларга социалистиг үлетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйныҢ талазы-биле эргежок чугула билиг, чаҢчылдарны хандыр шиҢгээтирер, ынчангаш ниити өөредилге школаларынга политехниктиг өөредилгени боттандырар дугайында партияныҢ XIX съездизиниҢ директиваларында айыттынган сорулгаларны күүседир дээш бистиҢ улусчу школаларывыс, оларныҢ хөй санныг башкылары бо чылын кажангызындан артык күжениишкинниг ажылдаан.

Школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдыҢ утка-шынары, ниити деҢнели улдуҢдан улдуҢче улам-на бедип, өөредилге материалдарыныҢ ханы, быжыг шиҢгээдилгези школаларныҢ хөй кезиинге чедип алдынып турары эрткен улдуҢнарныҢ түҢнелдериндеН көзүлген. Область школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл үгле экижип турар эвес, харын эртемнериҢ башылаашкыны, теоретиктиг билиг боттуг амыдырал-биле улам-на сырый холбаштынып, школачыларныҢ күш болгаш угаан аргаларыныҢ чергелешкек хөгжүлдезин хандырарынче угланып турар апарган.

ОоҢ чижээн Туран, Бай-Хаак, Кызыл школаларыныҢ ажылыныҢ практиказы шынзыдып турар. Ол школаларда эртемнер кабинеттериниҢ дерилгези экижээн болгаш оларга практиктиг кичээлдер, класстан дашкаар бөлгүм ажылдары чөп организастатынып турар. Ол школаларныҢ башкылар коллективтери бо чылын политехниктиг өөредилгениҢ айтырыгларынче чугула кичээнгейни салып, өөредилге чорудулгазын практиктиг амыдырал-биле шын холбаштырар дээш чүткүлдүг демиселди чорудуп келгениниҢ ачызында элээн эки түҢнелдерни чедип ап, ынчангаш мурнуку чылдарга бодаарга, өөреникчилерге быжыг билиг, чаҢчылдарны шиҢгээтирип шыдааннар.

ЫлаҢгыя Кызылдың № 1, № 2 база № 3 ортумак школаларынга политехниктиг өөредилгениҢ сорулгазы дээре шиитпирлетинип, ол школаларныҢ математика, физика башкылары эштер Сердобова, Хорошавин, Принцев болгаш өскелер-даа ук эртемнериҢ башкылаашкынын үгле идея-методиктиг бедик деҢнелге эрттирип келген эвес, харын класс кичээлдеринге амгы амыдыралчы чижектерни хөйү-биле хереглеп келгеннер. Олар өөредилге кабинеттериниҢ дериг-херексeлдеринге даянмышаан, өөреникчилериҢ чогаадыкчы идепкейин бүгү тала-биле деткип, оларныҢ ортузунга класстан, школадан дашкаар күш-ажылчы кижизидилгени хынамчалыг чогааткан план ёзугаар таарымчалыг организастап турарлар. Өөредилгени практика-биле шак ынчаар шын холбаштырып келгениниҢ ачызында үстүнде башкыларныҢ өөреникчилери совет техниканыҢ чугула-чугула хевирлери-биле элээн таныш болгаш оларныҢ чамдык кезииниҢ хөделиишкинин безин шын башкарып шыдаар апарганнар.

Ам совет школа, ооҢ өөреникчилери болгаш башкылары өөредилге чылыныҢ эҢ харыысалгалыг үезинде келген: сөөлгү, шиитпирлиг улдуҢ эгелээн, күрүне мурнунга санажыл-ганыҢ үези—шилчииринiҢ база доозарыныҢ экзаменнери чоокшулап олурар. Экзаменнер дээрге, үгле школачыларныҢ билииниҢ хыналдазы эвес, харын башкыларныҢ, улус өөредилге органнарыныҢ болгаш оларга үргүлчүүн боттуг дузаламчызын көргүссе чогуур партия, совет, хөй-ниити организацияларыныҢ ажылыныҢ база хыналдазы болур.

ЭкзаменнерниҢ чедиишкинниг эрттиишкини бүгү таланыҢ быжырымчалыг белеткелин негээр апаар дээрзи чугаажок. Бо талазы-биле бистиҢ областыҢ школаларында, улус өөредилгезиниҢ органнарында чамдык хемчеглер алдынып эгелээн. Чамдык эртемнериҢ талазы-биле күүсетинмейн турар өөредилге шактарын чедип алыр дээш башкылар боттарыныҢ ажыл планнарын эде көрүп, өөренип эткен материалдарны катаптаашкыны, ылаҢгыя өөредилгеге хожудап турар өөреникчилер-биле немелде кичээлдер ам чамдык школаларда тускай расписание ёзугаар чоруп турар. Облоно болгаш башкыларныҢ билиг, мергежилин бедидер институт хыналда ажылдарны, шылгалда билеттерин, экзаменнерге хереглетинер өске-даа материалдарны тус-тус школаларже тарадыры-биле белеткеп турар. Ол дээрге, экзаменнерге белеткелдиҢ үгле эгези-дир.

Школаларга экзаменнер эрттиришкини күрүнеге ужур-дузалыг чугула херек болганда, школа бүрүзү бодамчалыг чогаатынган план ёзугаар аҢаа эҢ-не ажыл-ишчи белеткел-биле ужуражыр ужурлуг. МаҢаа хамаарыштыр чүүҢ-даа мурнунда өөренип эткен материалдарныҢ быжырымчалыг катаптаашкынын эртемнер аайы-биле чөп организастаар, ылаҢгыя өөредилге программазында өөреникчилериҢ хоомай шиҢгээткен кезектерин катаптаарынче онза кичээнгейни салыр херек. Өөреникчилер-биле немелде кичээлдер, тема бүрүзүүҢ катаптаашкыны ёзу барымдаалаашкын-биле эвес, а амыдыралчы дириг чижектер, практиктиг мергежилгелер-биле үдетинген турары эргежок чугула.

Экзаменнерге белеткелдиҢ, оларныҢ эрттиишкининиҢ үезинде чугула рольду школаларда партия, комсомолдуҢ эге организациялары, ада-иелер комитеттери ойнаан турар ужурлуг. ОларныҢ сорулгазы болза, белеткелдиҢ болгаш экзаменнер чорудулгазынын-даа үезинде школага класс кичээлдерин болгаш интернаткы чугуларын өөреникчилериҢ бот-өөредилгезин чөп организастаары, чемин экижидери, бажыҢ болгаш хөй-ниитиниҢ ажылыбиле оларны эмин эртир чүдүрер чорукту болдурбазы, өөредилгени ажыктыг дыштанылга-биле шын аралаштырары, организастыг хемчеглер талазы-биле башкыларга боттуг дузаламчыны көргүзери, белеткелдиҢ чорудулгазында, экзаменнериҢ үезинде илеретинген четпестерни чогуур өйүнде узуткаары болур.

Облоно болгаш районнарныҢ улус өөредилге килдистери школаларны экзаменнерге хереглетинер бүгү документилер-биле чогуур өйүнде хандырып, школа бүрүзүнге экзаменнер комиссияларын баш бурунгаар тургускулаар база экзаменнерни эрттириниҢ планын болгаш расписаниезин чогаадып кылыр талазы-биле тус-тус школалар удуртукчуларынга боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Экзаменнерге бүгү таланыҢ ажыл-ишчи белеткели өөреникчилериҢ билииниҢ шын хыналдазын чорудар, бо чылын школаларга ийи-чылчыларны болдурбас, бүгү школачыларны дараазыныҢ класстарынче шилчидер болгаш школаны чедиишкинниг доостурар арганы бистиҢ башкыларывыска бээр. Бүдүн өөредилге чылыныҢ дургузунда чорутунуп келген күжениишкинниг ажылдыҢ түҢнелин үндүрер—бо харыысалгалыг сорулганы бистиҢ областыҢ школаларыныҢ башкылары болгаш өөреникчилери чедиишкинниг шиитпирлеп, ынчангаш Коммунистиг партиязыныҢ, Совет чазааныҢ школа дугайында ада ёзунуҢ сагыш салыышкынынга боттарыныҢ шынчы харыызын берип шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Эргим башкылар болгаш өөреникчилер, бо өөредилге чылын үгле эки болгаш тергиин эки демдектер-биле доозар дээш эҢ хынамчалыг белеткениҢер!

Кама ГЭС-тиҢ тудуунда

МОЛОТОВ. КаманыҢ гидроэлектростанциязыныҢ тудуунуҢ бирги эзлчээнде ажыглалче киреринiҢ мурнуу талазыныҢ үези эгелээн. МоскваныҢ болгаш Москва областыҢ үлетпүр бүдүрүлгелериниҢ коллективтериниҢ үлегерин ёзугаар тудугжулар күш-ажылдыҢ бүдүрүкчүлүүн бедидериниҢ чаа курлавырларын дилеп тып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар. Олар тудуг-монтаж ажылдарыныҢ ай планын хуусаазындан 10 хонук эрте күүседирин, апрельде күш-ажылдыҢ бүдүрүкчүлүүн ажылчын бүрүзү марттыҢ деҢнелинден 5 хуу бедидерин шиитпирлээннер. ШлюзтуҢ бирги каналын май 1-ге чедир, а ийигизин—май 5-ке чедир ажыглалга киирер дээн.

Ам тудугда бызаҢчыларны, бетонщиктерниҢ, монтажниктерниҢ, арматурщиктерниҢ, механизаторларныҢ бүгү бригадалары алдынган хүлээлгелериниҢ күүселдези дээш демисежип турар. (СЭТА).

Азербайджан ССР. Мингечаур ГЭС-тиҢ ажылчыннарынга туткан Мингечаурда культура ордузу. Чуруу Ф. Шевцовтуу.

СЭТА-ныҢ пресслишези.

Май 1-ге алдар кылдыр

ВЛАДИВОСТОК. ПриморьениҢ шахтёрлары күш-ажылдыҢ бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш чарышта кирип турарлар.

«Сучануголь» трестиниҢ хоочун бассейни № 1 шахтаныҢ дагжылары норманыҢ деҢнели-биле алырга ажылчын бүрүзүүҢ ажылдап кылыышкынын 3 хуу бедидер база ооҢ үлүүнден чүгле апрель айда эшелон хире пландан ажыр оттулар үүлдү бээр деп шиитпирлээн. Хөмүр даш казып ап турар үт бүрүзү бүгү эзлчегниҢ дургузунда материалдар болгаш транспорт херексeлдери-биле хандыртынган турзун дээш, мында бүгү-ле ажылдарныҢ графиктерин эде тургускан. Ажыл нормазын бүдүн чартык—ийи катап ажыр күүседип турар хүндүлүг шахтёр ОсиповтуҢ, забойщик ШклерниҢ болгаш өске-даа мурнакчыларныҢ дуржулгазын ажылчыннар ортузунда нептередип турар.

Май мурнунуҢ күш-ажылчы эзлчээ-биле дүүшкен чарыштыҢ баштайгы хүннеринде шахтага бүдүрүлгечи чаа чедиишкиннер чедип алдынган. ДагжыларныҢ ортумак тывыжы норманыҢ 110—112 хуузу-биле деҢнешкен. Апрель 8-те бирги бассейниниҢ шахтазы май мурнунуҢ хүлээлгезинден ажыр он-он тонна оттулар үүлдү бербишаан, хөмүр даш тывыжыныҢ дөрт айларныҢ планын күүсеткен.

«Сучануголь» трестиниҢ № 3, № 25—26 шахталарынын, «Артёмуголь» трестиниҢ № 1, «Подгородненка» шахталарыныҢ коллективтери, ол ышкаш ТавриганскиниҢ шахта эргелели май мурнунуҢ хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Мында күш-ажылдыҢ бүдүрүкчүлүүнүҢ өзүлдези колдуунда цикльдиг чоруктуҢ графигин нептереткениниҢ ачызында чедип алдынган.

(СЭТА).

Дээди өөредилге черлерин доосканнар кур черлерже чоруурлар

МоскваныҢ К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязын бо чылын 650 тускай эртемниглер доозар, оларныҢ аразында хову ажылдарыныҢ агрономнары, зоотехниктер, ногаажылар, экономистер, үүш-камгалалыныҢ агрономнары бар.

Доозуп үүнүкчүлериниҢ баар черлеринче тодарадыышкыны академияга болуп эрткен. 200 ажыг аныяк тускай эртемниглер кур болгаш курукан черлерни шиҢгээдип алырыныҢ районнарынче ажылдап чоруур күүселдеглери хандыртыҢган. Олар КазахстанныҢ Акмолинск, Павлодар, Семипалатинск болгаш өске-даа областарынче чоруурлар. Доозуп үүнүкчүлериниҢ хөй бөлүү Чита, Кемерово, Новосибирск, Омск областарга, Красноярск болгаш Алтай крайларга ажылдаарлар.

Хөй санныг агрономнар болгаш зоотехниктер төп кара хөрзүннүүг куржагларныҢ районнарынче баары-биле томуйлатканнар.

Механизаторлар колхозтарда

Каа-Хем МТС-тиҢ механизаторлары часкы тарылга белеткелдерин чедиишкинниг доосказ, колхозтарже үүнүп чорупкан. Эш Окольниковка удурткан трактор бригадазы муҢ гектар тарылга шөлүүнүҢ бүгү ажылдарын 9 ажыл хүүнүнде доозарын болгаш гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 16,4 центнер бедик дүжүттү чедип алырын хүлээнген.

Ногаа бригадазында

САРЫГ-СЕП. (Телефон - биле). Каа-Хем районуН колхозта ногаа бригадазының кежигүннери эштер Чурукпан, Тожу, Логинова олар 7500 ирик-өдектиг саважыгаштарны кылгаш, ногаа өстүрүлгезин чедиишкинниг чорудуп турар.

Колхозка шеф ажылы

Чөөн-Хемчик районда «Коммунизмче орук» колхозта эге школаныҢ комсомолчулары, башкылары болгаш өөреникчи аныяктары ийи удаа шеф ажылдарын чорутканнар. ООҢ түҢнелинде 180 метр үзүн дурттуг парник оҢгарларын казарынга идепкейлиг киришкен болгаш 10 тонна ирик-өдекти база кара довуракты казып, парник оҢгарларынга төккеннер. Шеф ажылдарын школаныҢ комсомолчулары үргүлчүлеп турар.

Тарылгаже киреринiҢ үшкү шенелдези

ШУЙ. (Телефон-биле). Бай-Тайга районнуҢ Шуйда «Мурнакчы» колхоз апрель 11-де хову ажылынче киреринiҢ үшкү шенелдезин чоруткан. Ол хүн тракторист эш Манчыл 68 гектарны илиртээн, эш Кушкин 120 гектар шөлдүҢ шыгын базырып, дескилээн болгаш 36 гектар черни дискалаан.

Агро-зоотехниктиг курстарда

1953—1954 өөредилге чылында Чаа-Хөл районнуҢ 4 колхозтарынга үш чыл хуусаалыг 8 агро-зоотехниктиг курстарны организастаан. АҢаа шупту 153 кижи хаара туттунган. ОларныҢ аразында көдээ ажыл-агый артельдериниҢ баштаар черлериниҢ кежигүннери, хову ажылыныҢ бригадаларының бригадирлери болгаш фермалар эргелекчилери бар.

Ол курстарныҢ иштинден Ленин аттыг колхозта агроном эш ЦельготсованыҢ удуртканы агротехниктиг курс эки ажылдап келген. КурстуҢ дыҢнакчылары эштер Аспан-оол, Куваа-СүрүҢ олар эҢ дээре өөренгеннер.

Сталин аттыг колхозта зоотехниктиг курстуҢ башкызы эш Сахарова багай эвес ажылдап келген. Эш Сахарова боду зоотехник эртемниг. Ол болза, социалистиг көдээ ажыл-агыйныҢ мастерлериниҢ практиктиг ажылыныҢ дуржулгаларын солуннарда болгаш журналдарда парлааныҢ хөй номчуп, ону курстуҢ дыҢнакчыларынга үргүлчү чугаалап берип турар. ЫлаҢгыя Кострома областыҢ «Октябрь 12 чыл ою» колхозуныҢ саанчылары чылда инек бүрүзүнден 5233 литр сүттү канчап саап алганыныҢ дуржулгазын эш Сахарова бодунуҢ дыҢнакчыларынга соотуургадып таныштырган.

Агро-зоотехниктиг курстарныҢ өөредилгези СЭКП ТК-ныҢ сентябрь база февраль-март ПленумнарыныҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле демиселге боттуг түҢнелдерин берип турар. Бо талазыбиле чамдык ажылдар чорутунган. Чүл дээрге, 16 парниктер оҢгарлары кастынган. АҢаа хереглээри-биле 350 ажыг тонна күш өдээн мөөнней белеткээн. Парниктер рамаларын болгаш ирик-өдек саважыгаштар белеткээр ажылды Сталин аттыг колхозтуҢ колхозчулары агроном эш МаксимчуктуҢ удуртулгазы-биле эки чорутканнар.

Агро-зоотехниктиг курстарныҢ дыҢнакчылары бо өөредилге чылынын түҢнел экзаменнеринге белеткенип турарлар.

Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниҢ чедиишкиннериниҢ делгелгези

Бүгү-эвилелдиҢ доктаамал ажылдаар көдээ ажыл-агый делгелгезин 1954 чылда Москвага ажыдар дугайында СЭКП ТК-ныҢ сентябрь ПленумунуҢ доктаалын көдээ ажыл-агыйныҢ ажылдакчылары делгелгеге киржир эрге дээш социалистиг чарышты калбартырынче кыйгырыг кылдыр хүлээп алганнар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларныҢ Министрлер Чөвүлелдери, областарныҢ болгаш крайларныҢ күүсекчи комитеттери көдээ ажыл-агыйныҢ делгелгеге киржир мурнакчыларын шилип алырыныҢ талазы-биле улуг ажылды калбарткан.

Бүгү-эвилелдиҢ көдээ ажыл-агый делгелгезиниҢ директорунуҢ ораакчызы эш БеляевтиҢ СЭТА-ныҢ корреспондентизинге дыҢнатканы болза:

—Мурнакчы ажыл-агыйларныҢ дуржулгазын болгаш чедиишкиннерин көргүзери-биле 800 колхозтарны, 300 совхозтарны, 200 машина-трактор болгаш тускайжыткан станцияларны, мал ажылыныҢ 300 ажыг фермаларын, эртем-шинчилелдиҢ болгаш дуржулганыҢ он-он албан черлерин, көдээ ажыл-агыйныҢ элээн каш муҢ мурнакчыларын, организакчыларын болгаш тускай эртемниглерин шилип алыр.

БистиҢ чуртувустуҢ көдээ ажыл-агыйы улам-на продуктулуг болуп бар чыдар, МТС-ниҢ болгаш колхозтарныҢ техниктиг чепсеглениишкини өскен. Ынчангаш ам көргүзүлделер дайын мурнундагы делгелгениинге көөрде, элээн бедик кылдыр доктаатынган. Чижээлээрге, кызылтастыҢ талазы-биле Украин ССР-ниҢ, Молдав ССР-ниҢ, СоҢгу КазахстыҢ колхозтарынга дүжүттүҢ көргүзүлдези гектардан 15—21 центнер турганындан 22 центнер чедир, Уралдың, СибирьниҢ болгаш СоҢгу-Чөөн КазахстанныҢ районнарынга 10—11-ден 16 центнер чедир доктаатынган. КартофельдиҢ болгаш ногааларныҢ, хөвеҢниҢ, чигир свёклазыныҢ болгаш өске-даа элээн хөй культураларныҢ дүжүттүүнүҢ көргүзүглери элээн бедээн. Дайын мурнундагы делгелгеге киржиринге картофель талазы-биле кара-хөрзүннүүг эвес куржагныҢ колхозтарынга гектардан-на 125-тен 150 центнер чедир дүжүттүг болуру негетинип турган болза, ам гектардан 190 центнер негетинер, капуста дүжүдүүнүҢ талазы биле көргүзүглер 200—350 центнерден 400 центнер чедир бедитинген.

Сүттүг мал ажылыныҢ куржагларынын мал ажылдыг совхозтарынга болгаш колхоз фермаларынга мурнунда саар инек бүрүзүнден чылда 1600-ден 3000 чедир килограмм сүттү алыры негетинип турган. Ынчаарга ам ол куржагныҢ саар инек бүрүзүнден 3 муҢ килограммдан эвээш эвес сүттү саап алган колхозтарын, а 4 муҢ килограммдан эвээш эвес сүттү саап алган совхозтарын делгелгеге киирер.

Гектардан орулгалыныҢ талазыбиле болгаш тарылганыҢ, шынааларныҢ база одарларныҢ 100 гектарынга хамаарыштыр алырга мал ажылыныҢ бүдүрген продукциязыныҢ, бүдүрүлгениҢ депшилгелиг аргаларын механизастаанынын болгаш ажыглаанынын, кур болгаш курукан черлерни шиҢгээдип алганынын талазы-биле чаа көргүзүглер база доктаатынган.

Делгелге болза, ооҢ бүгү киржикчилерин болгаш хөй санныг экскурсантыларын төлептиг уткуурунга белеткенип турар. 75 павильоннарныҢ тудуушкуну колдуунда доозулган. Көдээ ажыл-агыйныҢ мурнакчыларынын чедиишкиннерин болгаш оларныҢ байлак дуржулгазын көскү болгаш өңгүр көргүзер дээш ийи муҢ хире чурукчулар база шимекчилер ажылдап турар.

ТарааларныҢ, ногааларныҢ болгаш техниктиг культураларныҢ хөй санныг натуралдыг экспонаттарын, а ол ышкаш малдарны делгелгеде эккелген.

ДелгелгениҢ девискээри 147-ден 200 ажыг гектар чедир алгаан. Павильоннардан аҢгыда үлегерлиг оранжереяларны болгаш теплицаларны туткан, көдээ ажыл-агыйныҢ янзы-бүрү культураларын тараан участоктар туттунуп турар, 10 муҢ ажыг кат-чимис ыяштарлыг кат-чимис сады тургустунган. ДелгелгениҢ бүгү девискээринге элээн каш миллион чечектерни олуртур. Ажык участоктарга, теплицаларга болгаш оранжереяларга көдээ ажыл-агый культураларынын 1900 ажыг сорттарын көргүзерин шиитпирлээн.

«Көдээ ажыл-агыйныҢ механизациязы болгаш электрификациязы» деп павильонга болгаш делгиир шөлдеринге көрүкчүлер көдээ ажыл-агыйныҢ муҢ ажыг машиналарын көөрлер. ОларныҢ аразынга күчүлүг, илчирбелиг тракторлар, тараа комбайннары болгаш лён комбайннары, свёкла болгаш хөвеҢ ажаар машиналар, электротракторлар, картофельди дөрбелчин-уяланчак олуртурунуҢ, тарымал тоорук болгаш кукуруза тарыырыныҢ машиналары турар. Ол машиналарныҢ чартык кезии хирезин павильоннуҢ залдарында тургузупкан. Ырак эвесте, МТС-тиҢ септелге мастерскаяларлыг, гаражтыг болгаш чуртталга бажыҢнарлыг коъданынын чаҢгыс-аай тудуглары турар.

«Тараа» деп павильонга ССРЭ-ле тарып өстүрүп турар тараа культураларынын үрезиннериниҢ коллекциязы тургустунар. Чөөн талакка куржагныҢ колхозтарынын болгаш совхозтарынын кур болгаш курукан черлерни шиҢгээдип ап турарын көргүскен экспонаттар мурнакчы дуржулганы көргүзеринге улуг черни эзлээр.

Көрүкчүлерге дузаламчы кылдыр хөй санныг брошюраларны, плакаттарны болгаш орук айтыкчыларын парлап турар. Делгелгеге көдээ ажыл-агый темаларынга хамаарышкан ийи үүс хире кино-чуруктарны көргүзер.

Москвага келген экскурсантыларны чурттадыры-биле беш-беш каттарлыг 60 бажыҢнарны тудуп турар, оларныҢ иштинден 35 бажыҢнар бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг. ДелгелгениҢ девискээринде 6 метр турттуг троллейбус шугумун салып турар.

Делгелге хүн-бүрү элээн каш муҢ экскурсантыларны хүлээп ап болур. Оларны хандырары-биле 2500 ажыг экскурсия ажылдакчыларын белеткеп турар, оларныҢ иштинден 500 хире кижи ССРЭ-ниҢ улустарынын дылдарын билир болур. Көдээ ажыл-агыйныҢ эртем-шинчилел болгаш өөредилге институттарынын тускай эртемниглерин консультантылар кылдыр чалап келдирер.

Делгелге болза, социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниҢ мурнакчы дуржулгазын түҢнээр болгаш пропагандалаар бүгү улустуҢ университеди болур. Ол болза, көдээ ажыл-агыйныҢ социалистиг системазынын артык күштерин болгаш бистиҢ тайбың күш-ажылывыстың үреттүҢнелдерин бүгү делегейге бүзүредип көргүзер. ЭҢ чоокку ийи-үш чылдарныҢ иштинде чонга чемненилге продуктуларынын база чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге чиг-эттиҢ элбекшилин тургузар деп партияныҢ болгаш чазактыҢ салганы кол сорулганы шиитпирлээринге делгелге дузалаар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Районнуң көдээ ажыл-агыйын чаа көдүрлүүшкүнче

Көдээ ажыл-агый талазы-биле бистиң мурнувуста тургустунган улуг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр чорук болза, партия организацияларының организакчы болгаш политиктиг ажылының деңнелин улам бедидерин негеп турар.

Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйны көдүреринге материалдыг байдалдарны болгаш аргаларны тургузуп берген. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму болза, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин хандырар дээш демиселге бистиң бүгү-ле күштеривисти болгаш хөреңгилеривисти шимчээшкинге киирерин, улуг организакчы күжениишкиннерни салырын, көдээниң калбак массаларын ажыл-ишчи чорукче көдүрерин, көдээ ажыл-агыйның улам ынайгы көдүрлүүшкүнүң даныны сорулгаларын шиитпирлээринге оларны эдертирин чер-черниң партия, совет, ажыл-агый органнарындан негээн.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге чедиишкиннерлиг болур төлээде, колхозтарны болгаш МТС-ти кадрлар-биле быжыглаары кол үүл болурун СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому билип турар. Амыдыралга боттандырар директивалар чежемейниг-даа тодаргай бол, ол чаягаар-ла боттаны бербес, а үүгле черчерге эки күүседикчилер болгаш мергежилдиг организакчылар ооң чедиишкинниг күүселдезин хандырар.

Ынчаарга СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң мурнунда үеде көдээ ажыл-агыйга партийжи удуртулганы бистер дыка четпес хандырып, колхоз бүдүрүлгезинден ыракта-ла хоорук ажылдап турганывыс илерээн. Ол дугайын сөөлгү 1953 көдээ ажыл-агый чылының түннелдери херечилеп турар. Районнуң колхозтары ортумаа-биле саар инек бүрүзүнден 456 литр суттуг, хой бүрүзүнден 1,4 килограмм дүктү алган. Чамдык колхозтар оон-даа куду түннелдерни көргүскеннер. Ылаңгыя Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң саап алган судун инек бүрүзүнге бодаарга үүгле 280 литр болган, «Искра», «Кызыл тараачын» колхозтар хой бүрүзүнден үүгле 1,3 килограмм дүктү кыргып алганнар. «Кызыл тараачын», «Искра» болгаш Жданов аттыг колхозтар тараа культураларының дендин чавыс дүжүдүн алгылаан.

Ындыг четпестерге моон соңгаар шыдажып олурар аргажок дээрзин база көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң методтарын сайзырангайжыдарын СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму партийжи удуртукчулардан негээн. Аңаа үндезилээш, районнуң партия организациязы бодунуң удуртулгазында колхозтарның болгаш МТС-тиң ажыл-херээнде байдалга анализти кылып, шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң аргазы-биле четпестерни илередип, удуртулганы чаа сорулгаларның деннелинче көдүрер дээш партийжи күштерни чер-черге таарыштыр тургузар талазы-биле хемчеглерни алган.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай эртемниг болгаш практиктиг организакчылар болур 4 эштерни колхозтар даргаларынга чоруткан. Олар эки ажылдап турарлар. Практиктиг ажылдың эки түннелин көргүскен эш Настык-Доржуну «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазынга хевээр быжыглаан. Ол болза, колхозчуларны сырый каттыштырып, улуг ажыл-агыйны чедиишкинниг удуртуп шыдаар дуржулгалыг болгаш культурлуг организакчы болуп турар. Артельдиң ажыл-агыйының чедиишкиннери колхозчулар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды экижидери-биле тудуш харылзаалыг дээрзин эш Настык-Доржу эки билген. Ында партия эге организациязының секретары эш Санчыжап-биле харылзааны ол эки тургускан.

Эш Санчыжап болза, партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарны чорударын ажыл-агыйжы сорулгалардан базала башкаландырбайн келген. Колхозтуң ол дуржулгалыг удуртукчулары доктаамал сүме-биле ажылдап, коммунистерниң болгаш комсомолчуларның күжүн чөп ажыглап, ол күштерни шын таарыштыр тургузуп, оон ынай партийжи эвес активке, колхозчу мурнакчыларга даянып ажылдап турарлар.

Хову бригадазында коммунист Манзырыкчының удуртулгазы-биле ажылдап турар 7 коммунистер бар. Олар ында колхозчулар ортузунга агитас-массалыг ажылдарны үлегерлиг чорудуп келгеннер. Бригада эрткен чылын гектар чер бүрүзүнден тараа культураларының 11 центнер дүжүдүн ап районга мурнакчы болган. Партия организациязы болгаш бригадаларында партия бөлүктерин тургускан. Олар агитас-массалыг ажылдарның болгаш социалистиг чаруштың организакчылары болу бергеннер. Колхоз мал кыштагладыышкынын эки организастаан. Колхозчу мурнакчыларны хана солунга, агитхуудустарга, колхозтуң болгаш районнуң хүндүлел самбыраларынга база район, область солуннарынга илередир ажылды партия организациязы болгаш артельдиң баштаар чери сонуургалдыы-биле чорудуп турар. Колхозчуларның болгаш ында ажылдап турар механизаторларның материалдыг болгаш культурлуг негелделеринге колхозтуң удуртукчулары улуг кичээнгейни салып келгеннер. Ынчангаш районнуң колхозтарындан ол артельдиң мурнакчы болу бергени аңаа-ла таварылга эвес.

Калинин аттыг колхоз база-ла багай эвес түннелдерни көргүзүп турар. Эрткен чылын күрүне онаалдаларын бедик деңнелге күүсеткен, а бо чылдың бирги кварталының тудуг планын 2 дакпыр ажыр күүсеткен. Тудуг бригадазында партия бөлүү (организакчызы эш Доктугу) бодунуң организакчы ролюн көргүскен. Ында агитас-массалыг ажылдаан. Агротехниктиг курстарда 94 кижи 250 шактың, зоотехниктиг курстарда 75 кижи 205 шактың өөреллге программазын дооскан. Ында колхоз бүдүрүлгезиниң бригадирлери, фермалар эргелекчилери болгаш колхозчу мурнакчылар өөренип турарлар.

СЭКП ТК-ның сентябрь база февраль-март Пленумнарының шиитпирлеринге сорук кирген колхозчу тараажылар болгаш малчыннар, тускай эртемниглер боттарының бүгү күштерин болгаш сонуургалдарын көдээ ажыл-агыйның чаа көдүрлүүшкүнү дээш демиселче угландырып турарының баштайгы өске-даа демдектери билдингир апарган. Бо чылдың баштайгы кварталында колхозчу малчыннар бүгү төрээн 3110 хойдан 3114 хураганны, 1054 өшкүден 1075 анайны, 234 инектен 231 бызааны камгалап алган.

Часкы хову ажылдарынга МТС-тиң болгаш колхозтарның белеткели бо чылын мурнуку чылдаргызындан ыракта-ла дээре болган. Тараа шөлдерин удобрениелээринге 2600 тонна өдекти, 35 тонна хүлдү ажыглаан. Эрткен чылдың чайгы, күскү чер аңдарылгазының үезинде 2600 ажыг гектар чер бо чылдың тарылгазынга белеткетинген. 1954—1955 чылдарда район 5000 гектар ажыг кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыр сорулгаларны салган. Ногаалар тарылгазы бо чылын калбарар. Ирик-өдектиг саважыгаштарны болгаш парниктиг рамаларны колхозтар хөйну белеткээн.

Районнуң көдээ ажыл-агыйы бо чылын бедик хөгжүлдени чедип алган турар ужурлуг. Маңаа партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчуларының болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң шуут колхоз бүдүрүлгезинге организакчы ажылы негетинер. Ам районда көдээ ажыл-агыйның ортумак болгаш дээди эртемниг 54 тускай эртемниглери бар. Оларның аразында МТС-тиң улуг зоотехниги эш Кудрявцева, агрономнар Кононова, Коршков олар боттарының ажылын элээн экижиткеннер.

Күүселдениң хыналдазынга, организастыг ажылга шиитпирлиг күш—кадрлар болур. Кадрларны шын шилип алыр талазы-биле бистиң ажылывыста четпестер ам-даа үргүлчүлевишаан. Колхозтарның чамдык удуртукчуларында көдээ ажыл-агыйга удуртулганы ээ-харыысалга чок көөр чоруктар бар. Маңаа чижек кылдыр «Искра» колхозтуң удуртукчуларының дугайын чугаалап болур. Ында партия эге организациязының секретары эш Чадамба. Ол болза, ажылдап болур, аргалыг болгаш билиг кижи. Ынчалза-даа колхозчу коммунистерниң болгаш СЭКП райкомунуң аңаа идегелин ол үнелевейн, эки ажылдаарын оралдашпайн турар.

Ол колхозтуң даргазы эш Базыр-оол зоотехния талазы-биле ортумак эртемниг, ажылдап болур дуржулгадаа ында бар. Ол хирезинде-ле кандыг-даа инициатива чок ажылдап, харын сөөлгү үеде ажылдан хостаарын дилеп турар апарган. Амгы чаа үе-байдалда нитилелдиң эргеажыын үнелевес, партияның болгаш чазактың директиваларын амыдыралга боттандырарын оралдашпас, үүгле хуузунда амыдыралче хандыкшыыр удуртукчу коммунистер-биле СЭКП райкому канчап-даа эптежип болбас ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери — бистиң бирги чергеде чугула сорулгавыс апарган. Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң улуг программазын партия болгаш чазак бистиң мурнувуска салган. Ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни районнуң колхозчулары болгаш механизаторлары алган. Партия организациялары социалистиг чаруштың организаторлары болган турар. Партийжи удуртукчулар ажыл-агый чылының чедиишкиннери дээш боттарының организакчы ажылын улам күштелдирер ужурлуг. Масса-биле ажылга ынак болуру, оларның сонуургалдарын билири, колхозчулар-биле, МТС ажылдакчылары-биле үргүлчү кады ажылдаары, салдынган сорулгаларны шиитпирлээринче оларның бүгү күштерин мобилизастаары, ажыл-херекти экижидер талазы-биле оларга дузалаары—партийжи удуртулганың кол негелделери болур. Үүгле ындыг ажыл эки үретүннелди бээр.

К. ДИЛГИЖЕК,

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААШ, ЧЕТПЕСТЕРНИ ДҮРГЕН ЧАЙЛАДЫР

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артели 1929 чылда организастатынган болгаш Тывага эң баштай тургустунган артельдериниң бирээзи. Колхозтуң турар чери кандыг-даа ажыл-агыйны сайзырадып чорударынга таарымчалыг. Артельдиң шөлдери делгем, тараа культураларын тарыырынга эки кара-хөрзүннүг. Тарааларның дүжүдү чыл-бүрү бедип турар. Картофель, ногаа культураларын өстүреринге колхозтуң шөлдери таарымчалыг, аңаа бедик дүжүттерни ап болур. Ол ышкаш яблоко, виноград болгаш өске-даа кат-чимистерни база өстүрүп болур. Бүгү тарааларны суггат-биле хандырарының суг күрлавыры колхозтуң девискээринде элбекшилдиг.

Мал ажылын хөгжүдеринге Бай-Даг, Кызыл-Туруг, Эрээн шаттары, Шокар хараган, Чодураалыг, Бестиг-Ажыктар дээн ышкаш байлак одарлар бар.

Суггатуң чурталганы культурлуг бажыңнарын, малдарның янзы-бүрү кажааларын болгаш культура-амыдыралдың тудугларын кылырынга ыяш байлактар база-ла эгээртинмес.

Колхоз организастатынып тургустунганындан бээр ам удавас 25 чыл ою болур. Чээрби беш чылдың дургузунда колхозтуң хөгжүлдезинде чедиишкиннер эвээш эвес. Колхоз 1953 ажыл-агый чылында күрүнеге дужаар тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске продуктуларын бүрүн күүсеткен. Мал өстүрер күрүне планының талазы-биле чылгыны—118 хуу, мыйыстыг бода малды—100 хуу, оон иштинде төрүүр инекти—118 хуу, хой, өшкүнү—110,1 хуу, хаванны—156,6 хуу күүсеткен.

Колхозтуң организас, ажыл-агыйын быжыдар талазы-биле биче эвес чедиишкиннер чедип алдынган болгаш колхозчу тараачыннарның күш-ажылчы чоруу бедээн, мурнакчыларның хүрээлеңи чыл-бүрү өзүп турар. Колхозчулар 1953 чылда бир күш-хүнүнге 3 килограмм тарааны, акшабиле 2 рубль 6 копеекти алганнар.

Бар чедиишкиннер-биле чергелештир колхозтуң баштаар чери артельдиң экономиктиг күүү-шыдалын улам күштелдиреринче бар курлавырларны ажыглавайн, колхоз бүдүрүлгезинге улуг четпестерни чыл бүрү болдуруп турар. Колхоз бар сиген шөлдерин сайзыратпайн турары-биле сиген, силос ажаап алышкынының планын чыл бүрүде күүсетпейн, малды быжыг чем суур-биле хандырбаан. Ниитиниң малын эки шынарлыг кажаалар-биле хандырбаанындан малдар соок, карангы кажааларга кыштаан, оон түннелинде янзы-бүрү чылдагааннардан малдың хорамчазы улуг болуп турар болгаш бүгү төрүүр малдарның 50 хуузу ара салган. Ам үеде малдың чиир чеми төнүп турар. Колхозта мал ажылының тускай эртемниглери четпес ажылдап турар. Чижээ, мал эмчилери эштер Түвен-оол, Метюков олар мал кыштагларында малчыннарга эвээш барып, малдың янзы-бүрү аарыглары-биле кошкак демисежип турар болгаш безин чадаарда аарып өлген малдарга акт тургузары-биле малчыннар өлген малдарын колхоз төвүнге сөөртүп эккеп, оларны эргизер ужурга таваржып турар.

Мал ажылынга эки таарымчалыг байдалдар тургустунмаан болгаш ылаңгыя чем-биле хандырбайн турганындан колхоз эрткен чылын бир саар инектен үүгле 788 литр суттуг саап, бир хойдан 1,42 килограмм дүк кыргып алган.

Тараа культураларының бедик дүжүдүн алыр дээш колхозчулар эрткен чылын багай эвес ажылдааннар. Колхоз гектар бүрүзүнден-не кызылтасты 16 центнерни, суланы 12,8 центнерни, арбайны 13,8 центнерни, көктарааны 13,3 центнерни, а ниити тараа культураларының гектар бүрүзүнден 15 центнерни ажаап алган. 90 гектар чиңгетарааны тарыырының агротехниктиг чурумнарын хажытканы-биле чаңгыс-даа килограмм дүжүт албаан. Кожайда № 2 хову ажылының бригадазы 93 гектар кызылтастың гектар бүрүзүнден 20 центнер, 184 гектар суггаттыг тарылга шөлүнден 18 центнер дүжүттү ажаап ап турда, Торгалыгда № 1 хову ажылының бригадазы суггаттыг тарылга шөлүнден дыка куду дүжүтту алган.

Колхоз эрткен чылда 19 чурталга бажыңнарын тудар тургаш, үүгле 5 бажыңны ажыглалга киирген. Оон уламындан 25 колхозчу өрегелер амдыгаа чедир бажың-биле хандыртынмаан. Мал кажааларының тудугларындан бызааларга үүгле 2 кажааны кылган. Тудуг планының күүсетинмейн турарының кол чылдагааны болза: бирээде, колхоз баштаар чери (даргазы эш Поляков) тудуг ажылын ёзулуг удуртпайн, тудуг бригадазының составын четчелеп тургуспайн, харын тудугжуларны аар-саар ажылдарже чорудуп турганында; ийиде, тудуг бригадазынга күш-ажылдың организастаашкынын болгаш тудугжулар ортузунга политмассалыг ажылдарны кошкатканында болур.

1953 чылда колхозчуларның ниитиниң ажылынга киржилгези четпес болган. Колхоз планда көрдүнген ниити күш-хүннериниң үүгле 87,8 хуузун күүсеткен. 39 колхозчулар күш-хүнүнүң минимумун күүсетпээн болгаш 13 колхозчулар кандыг-даа чылдагаан чокка колхоз бүдүрүлгезиниң ажылынга киришпээн. Бригадирлер отчёт болгаш учётту багай тургускан. Оон уламындан 45 колхозчуларга 717 күш-хүнүн санап бербээн болгаш 34 колхозчуларга 347 күш-хүнүн артыкка санап берген үүлдер бар.

Районда өске колхозтарга бодааргa, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң орулгазы чыл бүрү өзүп турар. Чижээ, чылдың орулгазы 637 муң рубль болган, хуваашпас фондуга 119 муң рубльди үскен. Колхозтуң сан түннел ажылында сандаргай чоруктар бар. Акша хөреңгини чарыгдаарын колхоз шын эвес чоруткаңы-биле эрткен чылын 129500 рубльди артельдиң кассазын дамчыштыр чарыгдаан.

Артельдиң баштаар чери, ылаңгыя колхоз даргазы эш Поляков эрткен чылын колхозчуларның 93 билдириишкиннериниң чаңгызын-даа харыылаваан чорук оларның билдириишкиннеринге болгаш негелделеринге дыннангыр эвес, олутпай, бюрократсыг чорукту көргүзүп турар. Сөөлгү үеде колхозчуларның билдириишкиннерин эш Поляков кайы хамаан чок октап чоруур апарган. Чижээ, хөй уруглуг коммунист Анайбан саар инек тыптынып алыр дугайында билдириишкин киирерге, ону эш Поляков харыылаарының улуу, харын магазин эжиинге октапкан чыткан үүл бар.

Эш Поляков кадрлар-биле ажылды багай чорудуп турар. Бодунуң адреминге шүүмчүлеп хүлээн албас, харын ону кызар чорук эш Поляковта бар. Оон тодаргай барымдаазы болза, эрткен чылын Кожайда № 2 хову ажылының бригадазының бригадири турган эш Сандак районнуң «Кызыл тук» болгаш областың «Шын» солуннарынга Поляковтун четпес ажылын шүүмчүлеп бижээн. Оон соонда эш Сандакты колхоз конторазынга эккеп алгаш, бо материалды солунга кым бижээнил деп айтырып, байысаап турган болгаш ону ажылындан кандыг-даа чылдагаан чок черге дүжүрген. Коллективтии-биле шиитпирлээр чугула айтырыгларны колхозчуларның ниити хуралдарынга киирбейн, эш Поляков боду чааскаан шиитпирлеп турар.

Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын каржызы-биле хажыдып турар. Майгын эргелекчизи эш Житов колхозтуң сиген шөлүнден элээн хөй сигенни кезип алган турда, колхоз баштаар чери кандыг-даа хемчег албаан. Электростанциязының бугазының тудуу болгаш өске-даа чамдык ажылдарның доозулганының «шайлалгазы» деп алгаш, колхозтуң хөреңгизи-биле 27 шил спиртти садып, ийи иртти өлүүп ажыглаан үүл бар. Ниитиниң хөреңгизин мынчаар кайы хамаан чок будагдап болбас.

Ам дораан часкы тарылга эгелээр. Колхоз эки шынарлыг үрезиннерни уруп, арыглап алган-даа болза, көдээ ажыл-агый машиналарының, үүрмек чепсек-херекселдериниң септелгези элек.

Үстүнде айыткан четпестерни кыска хуусаада узуткап, колхозтуң организас, ажыл-агыйын улам быжыглаар дугайында шыңгыы хемчеглерни алыры колхоз баштаар чериниң соңгаарладып болбас хүлээлгези болур.

Т. ХОВАЛЫГ,

«Шынның» корреспондентизи.

Колхозтар фермаларынга саар инектерни көвүдедир

Бистиң Тыва автономнуг обласка чоокку үениң иштинде сүт продуктуларын элбекшидери-биле колхозтарның мыйыстыг бода мал фермаларынга саар инектериниң бот-деңзизин 40 хуудан эвээш эвес кылдыр тургузарын СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалында айтып турар.

Чаа-Хөл районнуң колхозтары үүгле мыйыстыг бода малдың баш санын өстүреринче кол кичээнгей салгаш, саар инектерни көвүдедиринче кичээнгей салбайн турар. Колхозтарның мыйыстыг бода мал фермаларында саар инектериниң бот-деңзизи үүгле 27 хуу, а Молотов аттыг колхозта —24 хуу, «Тиилелге» колхозта —20 хуу болуп турары дыка четпес.

«Тиилелге» колхоз (даргазы эш Арапчор) 1953 чылда мыйыстыг бода малды өстүреринің планын 93,2 хуу, ынчаарга саар инектерни өстүреринің планын үүгле 69,8 хуу күүсеткен чорук сүттуг малды өстүреринің, оон продуктулуун бедидериниң херээн чугулага көрбейн турарының фактызы болур.

Районнуң чамдык колхозтары саар инектерни өстүреринің улуу, харын оларны күрүнеге дужаап турар үүлдер бар. 1953 чылда районнуң колхозтары күрүнеге дужаар эьт планының 65,7 хуузун үүгле мыйыстыг бода малдар-биле долдурган. Хаванларны семирти азырап тургаш, күрүнеге дужаар эьттиң планынга киирерин районнуң чаңгыс-даа колхозу боттандырбайн турар.

Малдың баш санын өстүреринин, оон продуктулуун бедидериниң херээнге эдержилге кампаниязы улуг ужур-дузалыг. Эрткен чылын Молотов аттыг колхоз мыйыстыг бода малдың эдержилгезин чогуур өйүнде чөп организастап чоруткаңының түннелинде ол колхозта малдың кызыраар чоруу барык чок болган.

Ындыг болза-даа, чамдык колхозтар эдержилге кампаниязын шын организаставайн турарының уламындан инек малдың кызыраар чоруу ам-даа хөй болуп турар. 1953 чылда Сталин аттыг колхозтуң саар инектериниң 15 хуузу, Ленин аттыг колхозтуң 12 хуузу кызыраан. Ол колхозтарда зоотехниктер болгаш мал эмчилери малдың кызыраар чоруубиле демиселди шыңгыы чорутпаанын илередип турар.

Районнуң колхозтарында көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери зоотехниктер, мал эмчилери совет зоотехния эртеминиң чедиишкиннерин мал фермаларынга четпес нептередип турар. Эрткен чылын Сталин аттыг колхоз төрүүнген бызааларның 8 хуузун, «Тиилелге» колхоз — 21 хуузун янзы-бүрү аарыглардан болгаш өске-даа чылдагааннардан чидирген.

Саар инектериниң сүт продукциязын элбекшидер ажылды районнуң колхозтары ыракта четпес чорудуп турар. Ылаңгыя Сталин аттыг болгаш «Тиилелге» колхозтар саар инектериниң ажаалга, чемгерилгезин багай тургусканының уламындан чылдың дургузунда бир саар инектен үүгле 274—390 литр суттуг саап алган.

Бистиң районнуң колхозтары амдыгаештан эгелээш саар инектерни турум азыралга тургузар дугайында боттуг хемчеглерни алыры тергиин чугула. Ол сорулга-биле хоолулуг чемнер—силосту, картофельди, турнепсти болгаш концентраттыг чемнерни саар инектерге эки болбаазырадып бээр ажылды күштелдирер херек. Сүт саалдазын бедидери-биле инектериниң бызааларын эмзирбейн саарын колхоз бүрүзүнге боттандырары чугула.

Районнуң колхозтары мыйыстыг бода мал фермаларынга саар инектериниң бот-деңзизин 40 хуудан эвээш эвес кылдыр өстүрери колхозтарда мал ажылының тускай эртемниглериниң болгаш бүгү малчыннарның эң чугула сорулгазының бирээзи болур.

С. ЧАНЗАН-ООЛ,

Чаа-Хөл райкүүском даргазы.

Коммунистериниң колхозчу актив-биле каттышкан хуралы

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң коммунистериниң колхозчу актив-биле каттышкан хуралы болган. «Чуртка тараа бүдүрерин улам ынай көвүдедириниң дугайында база кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының дугайында» СЭКП ТК-ның февраль-март Пленумунуң доктаалын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының сорулгаларын хуралдың киржикчилери улуг сонуургал-биле чугаалашкан. Ол дугайында СЭКП райкомунуң секретары эш Дилгижек илеткел кылган.

Колхоз часкы тарылгага багай эвес белеткенген. Тараа культураларының эки сортуг үрезиннери белен. Ногаалар үрезиннери өстүрер парниктер кылдынган болгаш ажыглалда кирген. Тарылга шөлүн удобрениелээн. Колхоз бо чылын 70 гектар кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдир.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг доктаалын бо чылын күүседир талазы-биле ажылдың баштайгы эки түннелдери көстүп турар. Ам төрээн 315 хойларның, 115 өшкүлериниң, 4 белерниң болгаш 3 инектериниң бүгү чаш төлү чидириг чокка ажаап алдынган. Колхозтуң хаван болгаш куш ажылының амгы байдалы эки. Мал ажылының продуктулуун бедидер дээш организакчы ажылды күштелдирерин хуралдың киржикчилери бедик көдүрлүүшкүниг хүлээнген.

Н. КЫЛЫН-ООЛ.

Акша-хөреңгини чөптүг чарыгдаан

Бай-Тайга районнуң көдээ Советтери 1953 чылда чондан кирген ботонаалга үндүрүүн социал-культураның хемчеглерине чөптүг ажыглаан.

Тээли суур Соведи хамаатылар хуралының шиитпирин ёзугаар 9.100 рубльди ийи өрээл чунар бажыңның тудуунга чарыгдаан болгаш ону херек кырында ажыглалга киирген. Каргы, Мугур, Хүрен-Тайга суму Советтери 1953—54 өөредилге чылында Мугур-Аксының чеди чыл школазының үүрмек болгаш капитал септелгезинге 32.500 рубльди киирген.

Ол ышкаш Бай-Тал, Көп-Сөөк, Мөген-Бүрен, Шуй суму Советтери эмнелге черлеринге, клубтарга, орук тудуунга болгаш чунар бажыңнар тудугларынга 14.900 рубльди чарыгдааннар.

Районнуң көдээ Советтериниң бүгү хамаатыларының хуралдары 1954 чылда социал-культураның бүгү адырларынга 40 муң рубльди чарыгдаар деп шиитпирлээн.

И. ДАМБА.

Колхозчу суурлар өзүп турар

Чаа колхозчу суурларны сайзырадып, колхозчу массаларны сууржуп чуртталгаже шилчидер талазы-биле эрткен чылдарда Бай-Тайга район эки көргүзүглерлиг болган. Тудугжуларның күш-ажылын чөп организастап, социалистиг чарышты калбартып чорутканының түннелинде районнуң колхозтары ниити тудуг планын эрткен 2 чылдың иштинде ажыр күүседип келген.

Эрткен чылын район 125 чуртталга бажыңнарын, 25 мал кажааларын, бүдүрүлгениң 10 тудугларын августуң эгезинде күүседкен. Планда көрдүнгенинден ашгыда «Тиилелге» болгаш «Молотов» аттыг колхозтар чеди чылдың бир-бир школаларының тудуун кылган. «Мурнакчы» колхоз 5 бажыңны, 4 мал кажааларын, 2 бүдүрүлге тудугларын пландан ажыр күүседкен. Ылаңгыя Сталин аттыг колхоз 25 чуртталга бажыңнарын тудар тургаш, 30 бажыңнарны, бир электростанциязын болгаш 500 олуттуг бир клубту кылган.

Районнуң колхозтары бар чедишкиннерни улам быжыглаар дээш бо чылын 130 чуртталга бажыңнарын, 31 мал кажааларын, 4 урутлар яслилерин болгаш бүдүрүлгениң 11 тудугларын кылыр деп планнаан. Тудуг ажылының бригадаларында күш-ажылы кылып шыдаар колхозчуларның 40 хуу хирези доктаамал ажылдап турар. Бригадалар бо чылын 14 муң кубометр тудуг материалын белеткээр тургаш, ажыр күүседкен. Тудуг материалын үүгле тайгада белеткеп турар эвес, харын машина оруунда болгаш колхозтар төптеринде сөөртүп турар.

Тудугнуң ниити планын сентябрьда доозар соргуланы колхозтар салган. «Мурнакчы» колхозтуң тудугжулары бо чылын 30 чуртталга бажыңнарын, культура амыдыралдың 4 бажыңнарын, 6 мал кажааларын тудар. Ам колхоз төвүнде 11 бажыңнарның оргазын, клатовкаларын кылып дооскан. Колхоз даргазы эш Доржулдай тудуг ажылынга улуг кичээнгейни салып, тудугжуларның күш-ажылын шын организастап, социалистиг чарышты калбартып, тудуг бригадазының хуралын бригадир-биле кады неделя санында чыылдырып, ажылда илеретинген четпестерни узуткаар дугайында хемчеглерни ап турарының түннелинде ажылдың темпизи шапкын, шынары эки чоруп турар. Колхозтуң тудугжулары тудуг планын августуң 1-де күүседир деп хүлээнгеннер. Колхозта электростанциязының тудуу доосту турар. Тудуг ажылында эштер Санчы, Бора-оол, Эрес-оол, Норбу, Бичежик, Киимчик, Ак-оол олар эң идепкейлиг ажылдап турарлар. Ол ышкаш мурнакчылар «Дөң-Терек», «Тиилелге» болгаш Сталин аттыг колхозтарда бар.

«Мурнакчы», «Тиилелге» болгаш Сталин аттыг колхозтарның тудуг бригадаларында партияның агитасмассалыг ажылдары багай эвес тургустунган. Хана солуну, көргүзүг, куйдуг, самыралары доктаамал үүп турар.

Тудуг планын күүседирде тудуг шелдеринге күш-ажылдың организастаашкынын шын тургузары улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, Молотов аттыг колхозта тудуг бригадазының бригадири эш Араптан тудуг ажылын четпес удуртуп турары-биле тудугга ажылдаар 140 кижилерни үүгле 60 хуузун хаара туткан. Сагды, Комбу, Хертек баштаан 60 ажыг кижилер бир чыл ажыг үеде тудуг ажылынга киришпейн, Кара-Хөлдүң девискээринде анаа чуртталган турарлар. Ол ат кадагалаан тудугжуларны ажылдадыр дугайында колхоз даргазы эш Маадыр шыңгыы хемчег албайын турар.

Колхозчу тудугларда бар чедишкиннерни улам быжыглавышаан, чамдык четпестерни дарый чайладып, бо чылдың тудуг планын сандаа, шынар-даа талазы-биле хуусаазының бетинде күүседири колхозчу тудугжуларның алдарлыг хереэ болур.

С. АЛЕЕТ,
«Шынның» корреспондентизи.

Сүт саалдазы 3—4 катап бедээн

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда сүт-бараан фермазының саанчылары зоотехниктиг негелделер ёзугаар бызааларны инектерге эмзирбейн саап ап турар.

Бо чылын баштайгы төрээн 20 инектерни бызаа эмзирбейн саап эгелээнинiң түннелинде инектериң сүт бээри мурнундаагызындан 3 — 4 катап бедээн. Эрткен чылдың бо үезинде хүнде 1 литр сүт берип турган инектер ам 7—8 литрни берип турар.

Бо ажылга саанчы Хувускаал бодунуң арга мергежилин бедидип, кызымаккай ажылдап турар.

Д. МААДЫР-ООЛ.

Квартал планын ажыр күүседкен

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозтуң мурнакчы аңчылары 1954 чылдың бирги кварталының өлүк тывыжының планын ажыр күүседкеннер. Эш Хөрек белеткел черинге 750 рубльдиң өлүүн киирер керээлиг тургаш, 1200 рубльдиң, Сарыг-оол 750 рубльдиин киирер тургаш, 992 рубльдиң өлүүн дужааганнар. Бидии, Бапыжай өлүк тывыжының планын 113—113 хуу күүседкеннер.

Өлүк белеткел черинiң Дус-Даг суму агентизи эш Дунгар-оол өлүк садып алырының квартал планын 106 хуу күүседкен.

М. МИРЧИН.

Колхозта чазаныла мастерскаязы

Колхоз бүдүрүлгезинге болгаш колхозчуларның культурлуг чуртталгазынга чазаныла мастерскаязының ужур-дузалыын билгеш, Улуг-Хем районда Киров аттыг көдээ ажылагый артелинiң баштаар чери чазаныла мастерскаязы организастап тургускан. Мастерская шыырак билиглиг чазаныкчылар-биле болгаш эки багажалар-биле хандыртынган.

Мастерская бодунуң баштайгы ажылынга багай эвес түннелди көргүскен. Март айда 150 парник рамаларын, чуртталга бажыңнарының болгаш мал кажаазының 20 рамаларын, 7 столдарны, 6 шкафтарны, 20 сандайларны кылган.

Д. ДАМДЫҢЧАП.

Малчыннарның эки көргүзүглери

КӨП-СӨӨК. (Телефон-биле). Бай-Тайгада «Тиилелге» колхозтуң хой фермазының малчыннары мал мурнунуң социалистиг чарыжынга алган хүлээлгелерин чедишкиннiг боттандырып турар. Хой кадарчызы эш Дамдыңчап апрель 5-ке чедир төрээн 120 хоюнуң чаш төлүн менди албышаан, келир чылын чаш малынга кажаа тудары-биле элээн хөй тудуг материалын кезип, сөөртүп алган. Колхозтуң мурнакчы малчыны эш Кандан 130 өшкүден 135 анайларны бүрүн доруктур азыравышаан, 300 ажыг хой кирер чаа кажаашың ыяжын кезип сөөрткеш, кажааны тудуп эгелей берген.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Күрүне чээшкиннери болгаш ажаалга кассаларынга ажылчы чоннарның акша салыышкыннары болза, социалистиг тургузуушкунну акшаландырарынга немелде үндезиннериң бирээзи.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының социалистиг системазы ажылчы чоннарның камналгаларының өзеринге бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. 1922 чылдың декабрь 26-да В. И. Ленинниң ат салганы Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар акша камналгаларын ажыктыы-биле шыгжаар арганы ажылчы чонга хандырар сорулга-биле күрүненiң күш-ажылчы ажаалга кассаларын тургускан. Күрүне бюджединге немелде хөреңгилерни чыырынга күрүненiң ажаалга кассалары 32 чыл иштинде улуг рольду ойнаан.

Күрүне чээшкиннерин болгаш ажаалга кассаларынга чоннуң акша салыышкыннарын совет күрүне чуртуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге, чаа фабрикаларны, шахталарны, электростанцияларын тударынга ажыглаарынче, өдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинче, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидериниче угландырып турар. Амгы үеде он-он миллион хамаатылар ажаалга кассаларынга акша салыышкынының киржикчилери болуп турарлар.

Ажыл төлевириниң өзүлдезинiң, улустуң хереглел барааннарынга өртектер чиигелдезинiң, күрүненiң күсели-биле төлевириниң болгаш чиигелделериниң өзүлдезинiң түннелинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг орулгалары ажылдап турар бир кижиге алырга, ниитизи-биле чыл дургузунда 13 хуу ажыг улгаткан.

Колхозтарны болгаш колхозчуларны экономика талазы-биле деткиринiң айыткан хемчеглерин, а ол ышкаш үндүрүг политиказының талазы-биле хемчеглерни амыдыралга боттандырганындан 1953 чылда колхозтарның болгаш колхозчуларның орулгалары 13 миллиард ажыг рубльге улгаткан.

Акша орулгаларның өскенiнiң ачызында ажаалга кассаларынга чоннуң салыышкыны дыка өскен. Ол салыышкыннарның өзүлдези 1952 чылда 4,5 миллиард рубль турганыга дөмейлээрге, а 1953 чылдың дургузунда ол салыышкыннарның өзүлдези 12 миллиард рубль болган. Ажаалга кассаларында шыгжатынган камналгаларның ниити түүн дайын мурнундагызындан беш катап хөй ийикпе, азы 36 миллиард ажыг рубль болуп турар.

Чоннуң салыышкынының өскени Тыва автономнуг областың ажаалга кассазының салбырларының ажылының түннелдериниң тодаргай көстүр. 1948 чылдың январь 1-ден 1953 чылдың январь 1-ге чедир областың ажаалга кассаларынга чоннуң акша салыышкыны 4,5 катап, салыкчыларның саны 8 катап көвүдээн. 1953 чылда кассаларга салыышкындан 3 миллион рубль кирген азы 1952 чылдыындан 800 муң рубль хөй болган. 1953 чылда чоннуң хөренгизинiң шыгжамыр планнарын ажыр күүседкени дээш 10 ажаалга кассаларынга «областың эки ажаалга кассазы» деп атты тывыскан.

Кызылдың № 7173 ажаалга кассазы (эргелекчизи эш Калинкин) 1953 чылда 1400 акша салыкчыларын хаара тудуп, 2 миллион рубльди салыышкынга киирген. Ажаалга кассазының ажылдакчылары ажылчы чоннарның ортузунга тайылбыр ажылдарын эки чоруткан. Ажаалга кассазының сан активтерин коллективтерде организастаан. Областың хереглекчилер эвилелиниң, МВД эргелелиниң, партия школазының коллективтеринде сан активтери эки ажылдап турарлар. Областың төп ажаалга кассазы профавидел организациялары-биле, күрчээшкиниң болгаш ажаалга хереэниң хөйниити комиссиялары-биле үзүлбес харылзаалыг. № 7173 ажаалга кассазының ажылдакчыларының арызында эштер Франк, Коровина, Иконникова, Солдатова, Тимонин, Ситник олар эң эки ажылдап, дузалакчы комиссиялар-биле болгаш сан активтери-биле доктаамал харылзаалыг болуп турарлар. Каа-Хем, Таңды районнарның ажаалга кассалары социалистиг чарыштың мурнакчылары болганнар.

Ажаалга кассаларының ажылы үүгле салыкчыларның акшазын хүлээп алыры-биле болгаш оларга акша үндүрүп бээри-биле кызыгаарлатынмас. Оон ыңай олар күрүне чээшкиннериниң ойнап алыышкынарын төлеп турарлар. 1953 чылда күрүне чээшкиннериниң талазы-биле чоннуң ойнап алыышкынынга 4 миллион рубльди азы 1952 чыл-биле дөмейлээрге 1,5 миллион рубль хөйнү төлээн.

Облигацияларның тираж таблицалары-биле хыналдаларны чогуур өйүнде чорудар дээш бүдүрүлге болгаш албан черлеринде, колхозтарда болгаш көдээ Советтерде тайылбыр столдарын ажаалга кассалары тургускулаан. Ам областа 200 ажыг, үүгле Кызыл хоорайда 65 санныг тайылбыр столдары ажылдап турар. Ындыг столдарның ажылын харылап турар Шагаан-Арыг МТС-те Куткова, Улуг-Хем районнуң «Күш ажылдың хостуу» колхозта Маковкин, Бай-Хаак МТС-те Тутатчикова, Бай-Хаак көдээ Советте Бурикова олар эки ажылдап турар.

Облигацияларның тираж таблицалары-биле ойнаашкыннарны чогуур өйүнде хынаарының ийиги аргазы—БУ—1 деп карточкаларны тарадыры болур. Облигация эзлери ол карточканы садып алгаш, күш-ажылчы ажаалга кассаларының баштаар черинге болгаш хыналда бюрозунга аппарып бээр. Ону ойнап алыышкынының бюрозу хынаар болгаш кажан облигация ойнаашкынга таваржы бергенде, БУ—1 деп карточканы облигацияның ээзинче чорудуптар.

Ажаалга кассалары чоннуң ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны чорудуп тургаш, 1953 чылда 21.500 кезек БУ—1 деп карточканы сатканнар. Ол ажылды Тес-Хем районнуң болгаш Кызыл хоорайның ажаалга кассалары эки чоруткан.

Чоннуң акша шыгжамырын организастаар талазы-биле Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл районнарның ажаалга кассалары багай ажылдаанар. Ажаалга кассаларының чамдык ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседирин орадаш-пайн, чоннуң кассага акша салыышкынының планнарын үргүлчү күүседпейн турарлар. Ылаңгыя Сүт-Хөл районнуң ажаалга кассазынга (эргелекчизи эш Малышев) 1953 чылда чоннуң салыышкыннары 42 муң рубль эвээжээн.

Ажаалга кассаларының ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузары улуг ужур-дузалыг. Ол талазы-биле бисте четпестер бар. Кызылдың ажаалга кассазы Күрбанкының Тыва область салбырының бажыңының таарымча чок болгаш кызыы өрээлинде туруп турар. Банк эргелекчизи эш Паньков аңаа дуза көргүзерин бодавайн, харын ажаалга кассазындан канчап-ла адырлып алырын оралдажып турар. Ындыг байдалды билип тура-ла, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советди кандыг-даа хемчеглер албайын турар. Кызылдың харылзаа конторазында ажаалга кассазының болгаш чамдык районнарда ажаалга кассаларының ажылдаар черлериниң байдалы база-ла оон дээредевейн турар. Ылаңгыя Тожу райкүүском үш айның иштинде ажаалга кассазын бажың-биле хандырбаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң күүсекчи комитеттери ажаалга кассаларының ажылын сонуургап көрбейн, оларның ажылын экижидеринге тодаргай дузаламчыларны көргүспейн турар фактылар бар. Каа-Хем райкүүскому (даргазы эш Кленов) бүдүн чыл дургузунда ажаалга кассазының ажылын чаңгыс-даа катап сонуургап көрбээн.

Бистиң Төрээн чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш совет улус улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Ажаалга кассалары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын алдарлыы-биле күүседири, чоннуң акша салыышкыннарын улам-на калбартыры чугула. Ажаалга кассаларының ажылынга ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң күүсекчи комитеттери практиктиг дузаламчыларны хүн-бүрү көргүскен турар ужурлуг.

М. КАЛИНИН.

Малчыннар эштелгезиниң ажылын экижидер

Малдыг чурттакчы чоннуң негелдезин ёзугаар 1953 чылда Кызыл хоорайның малчыннар эштелгези организастаан. Ол болза, үүгле чайгы үеде организастыг одарладыышкынны чөп хандырарынга эвес, харын мал чемин кышкы үеде четчир кылдыр белеткээринге дузалажыр.

Малчыннар эштелгезин организастаан чорукту хоорайның малдыг чурттакчы чоннары үнелеп, эрткен чылын ооң кежигүнү болурун күүсеп 80 ажыг билдириишкиннер кирген, бо чылын улам-на немежип турар. Эштелгениң баштаар чериниң даргазынга эш Валевти соңгаан турган.

Ажылынга харыысалга чок, арагачы Ермолаевти инек кадарчызынга киирген турган, ол кижи саар 2 инектерни чидирген. Ол болза, эштелгениң орулгазынга 6240 рубльдиң каражазын таварыштырганы болур. Ол ышкаш Валевтиң чөгенчиг удуртулгазындан эрткен чылын малчыннар эштелгези 53 муң рубльдиң орулгазын четче чыып ап шыдаваан. Үрелел бугаларының болгаш ажылчын аттарның күжү арган, сиген кестирер машиналары болгаш өскедаа чугула хереклелери үрелик, баштаар черниң ажыл-агый байдалы сандарап турунда,ону хоорай Советиниң күүскому херекке албайын келгени канчап-даа таарышпас.

Бо бүгү улуг четпестерни барымдалааш, харыысалга чок ажылдыг Валевти халаан, эштелгениң баштаар чериниң даргазынга эш Мартыновту соңгаан. Илерээн четпестерни дарый узуткаар, кадарчы кадрларның харыысалгазын улгаттырар, ылаңгыя чайгы семиртилгени чөп организастап, кышка белеткелди амдыгааштан чорудар дугайында удуртулганы күштелдирери чугула.

И. МААДЫР-ООЛ.

Чоннуң хереглелин чөп өөренип көрүп турар

Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелинде магазин эргелекчизи эш Баян-Далай хереглел кооперациязының шугумунда 10 чыл ажылдап турар.

Эш Баян-Далай ажылчы чоннуң негелдезин хүн-бүрү өөренип, оларның хереглээр барааннарын район төвүнден үргүлчү ап турар. Хоочун садыгжы хереглекчилерге эзлдек, оларның негелдезин үлегерлиг хандырып турар. Эш Баян-Далай бир дугаар кварталдың бараан саарылгазының планын 141 хуу күүседкен.

М. МИРЧИН.

ШУПТУВУС КҮЗЭЭР БИС

ОЧЕРК

★ ★

Чээрбиден улуг-ла ашпаан назылыг, аныяк эр ийи өрээл бажыңче чоргаар базып кирип келгеш, орунчугашта чыткан чашче ээлдээ сүргей ээгип кээп:

—Генат! Генат! Кму! Кму! Бээр көрем, Генат!—дигилээрге, оозу харыы кылдыр чулчурган-даа чүве дег хүлүмзүрээн. Ол шынап-ла чаш, үүгле дөрт ай ашкан, ынчалза-даа ада-иезиниң чөптүг ажаалгазындан боогдал чок доругуушкунну алганы-биле оол артында-ла салам.

—Ийе, дүштээриниң бетинде Генатты чүндуруп каалы ачазы—деп иези кухнядан үнүп келгеш чугаалаан. Оолдуң ада-иези чүндурп бээр аразында, аныяк өг-бүленiң төөгүжүгежин каксы-даа бол таныжаалынар.

Генаттың иези—Любовь Семёновна Колганова, оолдуң энези келбээн шаанда, ооң чанындан ыравас. Оозу удуп чыдырда, даңгаар-ла ном номчаан, кичээлдерге белеткенген, чок болза, бир-ле өөреникчи-биле немелде кичээл чоруткан олурар, а кажан оттуп кээрге-ле оозун эргелеткен, ажааган турар.

Дөрт чылдар бурунгаар Тамбовта күрүненiң башкы институдун дооскан бо аныяк ие—Бай-Хаакка кээп математика башкылап, маңаа тыва кижи-биле өг-бүле тудуп, шак мындыг оолдуг апаарын студент чораан чылдарында сагынмайн-даа чораан.

1950 чылдың күскээр чайыны. Тыва облононуң дужаалын ёзугаар Любовь Семёновна башкылаары-биле Бай-Хаакка чедип келген. Ол-ла туштa, келир үедеги найыралдыг, аныяк өг-бүленiң салымчаяанының шиитпирлетинери аайлашкан ышкаш, Кызылдың башкы училищезин дооскан Кыргыс Николай аңаа база чедип кээп, Бай-Хаак тыва чеди чыл школазының 5—7 класстарынга тыва дыл башкылавышаан, ол-ла класстарга Любовь Семёновнаның башкылап турары математика эртемин очулдура берген.

Өөредилгениң баштайгы хүнү. Ийи аныяк башкылар башкылаашкынче эгелеп кирипкен. Бешки класска математиканың баштайгы кичээлиниң чорудулгазы Любанын институтка шиңгээткени методиканың негелдезинге үүлдешпейн барган. Челингир тайылбырны бергеш, хынамчалыг быжыглаашкынны кылыры-биле тургускан кичээлдиң планы боттанмаан: чаа теманың тайылбырын дооскалак турда, дыштанылганың медээзи эдипкен. Дараазында чедиги класска баргаш, ам эрте доозупкан.

«Та бодумда, та очулдурукчумда, та өөреникчилеримде чүве! Чүвениң ужуру билдинместеди, бир эвес үргүлчү мындыг болза, канчап башкылаар боор? Азы очулдурукчулуг класстарга мындыг чоор бе?...» деп, Любовь Семёновна башкылар өрээлинге дыка-ла хөйнү бодап олурда, школа директору Оюн кирип кээп, столунга оожум олурупкаш:

«Өөреникчилер хүлээп алыышкыны организастыг эки болганын, аңаа школада комсомол организациязы идепкейлиг киришкенин партия организациязының хуралы демдегледи. Силернiң эки киришкенинерге четирдим, Любовь Семёновна! Комсомолчулар шак ынчаар ажылдаар-даа ужурлуг» деп, ол хөөреп чугаалаан. Ол хөөрээшкин Любаның сеткилин чымчадыпкан.

—Четирдим, эш директор! Амдаа оралдажыр бис, байырлыг!—дээш, Люба чаныпкан.

Элээн каш хонуктар эрткенде амна ажылдың ужуру билдинип эгелээн. Баштайгы бергедээшкиннерниң буруузу ооң бодунга-даа, очулдурукчуга-даа, өөреникчилерге-даа турганын ол билгеш, чоорту эдип апкан. Ажыл элээн шулуудап, аажы-чаңнар-даа билдине берген.

Кыргыс Николай аныяк башкының аажы-чаңынга, ажылгыр кежээзинге дыка-ла тааржып, ооң-биле чаңгыс черге өг-бүле болуп ажылдай берзе аар, томаанныг-даа, эртемниг-даа уруг-дур, кылдыр бодай бергилээрге: уругнуң каразымаар бажының дүгү, чазык-чаагай арыншырайы болгаш шоваа кара характары улам-на шолбанналып, ооң бажыңынче бо-ла кирип олурганзыг болгулаар турган. Ынчаар бодангылааш, калырының мурнунда адазының: «Оолдарның хеймери-дир сен, аваң калырда чаш турдуң, оглум. Ам эртемниг эр болган-дыр сен. Чагым-дыр, күүседир сен: арага-дарыга сундугуп болбас, эш-өөрү-биле эптиг эдержир херек. Аайланырында орузу-даа, тывазы-даа хамаан бе, ажырбас, үүгле кижилерниң бүдүштүүн шилип ал»... деп чагыгларын болганчок-ла сактып келир турган.

Чо-ок, ам-даа манаар, өөренир апаар, ынчалза-даа...

Уруг база-ла Кыргыс Николайдан тудак чокка аңаа бүдүү ынакшып, Кыргыстың өскүс калганының дугайында болгаш Шагаан-Арыг чеди чыл школазын ооң соонда Кызылдың башкы училищезин канчаар дооскананың дугайын, черле ооң өөренир дээш оралдажып чорааның, ам-даа улуг күзелдиин оожум, тода чугаазынга илереткилээрин, аңаа ол ышкаш бодунуң төрээн Тамбовунуң дугайында чай аразында хөөреп бергилээрин сактырга, бирде чөптүг-даа ышкаш, бирде ыядынчыг-даа ышкаш болгулаар турган.

Оларның ол, кайы-кайызынга бүдүү ынакшылы школада өөредилгекижизидилгелиг ажылдарны экижиде-ринче оларның өөрү аныяк башкыларны организастаарынга идиг болуп, ниити башкылар коллективинге дузаны чедирген. Оларның кайызы-даа өөредилге чылын элээн чедишкиннер-биле дооскан.

Бо удаада Люба бодунуң шелээзин эрттирер, а Кыргыс Кызылга эрттер эртемнер башкыларының чайгы курзунга өөренир кылдыр дугуржуп ап-тырлар.

Июльдуң аяс хүннериниң бирээзи. Улуг-Хемниң паром аксы.

Областың бүгү-ле булуңнарындан чыглып келген башкылар дыштаныры-биле болгаш өөренири-биле Эвилелдиң курорттарынче база өөредилге черлеринче чоруп турган үези ол. Оларның бир-ле хөглүг болгаш көрүксенчиг үделге-биле аъттанып чоруп турган бөлүүнге Люба таваржы берип-тир.

Үдекчилерниң аразындан уругнуң Бай-Хаактан кады келген өңнүү оол аңаа янзы-бүрү өннерлиг бир салбак чечекти тутсурга, оозу улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, улуг тынгылаааш:

—Четирдим өңнүк, ол-ла черге чедип кээр мен, ам-даа мана, Кыргыс!—деп, байырлажыышкынның сөстерин дооскалак чорда, автобус чорупкан. Кыргыс Николай, машинаның соонче ооң барааны көзүлбестээгиже чедир-ле көрүп турупуруп, эргилгеш, дедир базыпкан.

«Сарыым Люба аъттанипты, чааскаан бодум артып кагдым. Улуг дизе ай-ла эрткей, ужутпушаан черле келир, ынчан база ынаам сени, чечээм-биле уткуп аар мен» дээн ышкаш чечен сөстер ооң бодалынга улай-улай кирип чораан.

Ол-ла ынчаар боданып каап базып орда, амдыы чаа-ла үдевиткен уруу-биле ооң канчаар хөглежип турганы ол-ла олчаан карааанга көстүп кээп чораан: дааранылга бөлгүмүнге ооң даарап эккелгени тайбының көге-бугазының ужугуп турар чуруунуң адаанда орус, кыдатийи кижиниң найырал дээш ошкажыышкыны; ооң чанында ошкажыышкынны көрүп турар, чечек хонуп келгенин безин Кыргыс эскербейн барган.

Ийи чыл эртип, үш дугаар чыл келген. Олар школага өөредилгекижизидилгелиг-даа, суурга хөйниитиниң-даа, амы-хуунуң-даа ажылдарынга бот-боттарының мөзү-шынарын улам-на билчип, сагыш-сеткил талазы-биле шуутла чаңгыс-аай апарганын аныяк душтуктар үүгле боттары эвес, харын оларның өөрү база билип, өйү келген куданы байырлаарын оларга болганчок-ла сүмелеп турар апарып-тыр.

Шынап-ла Бай-Хаактың чанында бөлүк-бөлүк кара талдар, суурнуң кедээзинде Таңды аргаларының пөш, дыт, хады, шиви, хадың, шарлан болгаш өске-даа холумак ыыштары чиндигир көк апарган, хову шөлдер каас шокар хевин кидин-не кеттинипкен турар өйде, аяс, чылыг кежээлериниң бирээзинде ёзулуг куда эрткен.

Тамбов чоогунуң суурларының орлан-шоваа оолдары дег, эрес күдээни оларга эдертип эккээрин колгановтарның өг-бүлези кызының ниити хөөнүнден эрткен чылын-на билип апкан. Үүге дизе, ыраккы Тыванның чурттаксанчыг чараш черлериниң бирээзи Бай-Хаактың каас бойдузун, ында канчаар ажылдап турарын болгаш чон-биле дыка-ла таныжа бергенин, ылаңгыя бир оолдуң ооң үүрээн канчаар хаара тудупканын Люба везинге чажыт чокка хөөреп бергенин сөөлүнде барып адазы дыннааш:— Келир чайын уруум тыва күдээ эдертип кээр болза, шынап-ла амыраар мен! Бодум-на станцияга барып, каш-даа хонукта манап тургаш, ыяавыла уткуп аар мен — деп, ашак шын-на сеткилин илередип чугаалаар турган. Колгановтуң ол күзели олчаан бүткен-даа.

Школаларда өөредилге чылы доостур чоокшулаан, колгановтар уруунуң чааскаан эвес, а эң чоок эштиг келирин четтикпейн манавышаан турганнар.

Колганов ирей бир-ле хүн ажылдан чедип кээрге, ооң кады кырааны чурук эккелгеш:

— Бо-дур кырганым, күдээвис — деп, чоргаар чугаалаан.

— Каям, шынап-ла эрес эр-дир, бистиң өске күдээлеривистен-даа артык ышкаш-тыр эле, кадай!

— Поок хайт, безин чадаарда чугаалашпайн чыткаш, мону-даа аар!

— Хамык ужур чугаада эвес, кижиниң мөзүзүнде, аян шинчизинде болдур ийин, ооң экизи мырыңай-ла илдеңдир, көрбес сең бе?! Ындазын-

(Төнчүзү 4-кү арында).

ХӨЙ-НИИТИЧИ ИНСТРУКТОРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Разряд дужаарынга адыгжыларны белеткээр

Бүгү-эвилелдиң чаңгыс-аай спорт классификациязы — разрядтан разрядче, ооң соонда спорт мастеринге чедир чоорту мергежип өзериниң бүгү-ле аргаларын спортчуга берип турар. Боодалга спортунга үш разрядтарны эрттериниң болгаш спорт мастери деп атты чедип алырының негелдези доктаатынган.

Адыгжыга үшкү разрядты тыпсыры—ооң эге белеткелди чедишкиниг доосканын көргүзүп турар спорт мергежилиниң бирги чадазы. Үшкү разрядтың адыгжызы районнуң, хоорайның, областың боодалга маргылдааларынга киржир эргелиг. Бир эвес эгелеп чоруур адыгжы ГТО-нуң бирги чергезиниң нормазын дужааган болгаш маргылдааларга тускай боодалга мергежилиниң нормазын күүседипкен болза, аңаа үшкү разрядты тыпсып болур.

Адыгжы кижи разрядты чүгле судья коллегиязының киржилгези-биле эрттер тускай маргылдааларга дужаап алырын Бүгү-эвилелдиң чаңгыс-аай спорт классификациязының чуруму негеп турар. Белеткел болгаш шенелде өөредилгелер үезинде адыгжы нормаларны күүседипкендаа болза, аңаа разряд тыпсырын чөпшээреве. Ынчангаш спорттуң боодалга талазы-биле өөредилгезин эрттирип турар организацияларга спорт каленьдарын чогаадыр өйде аңаа классификациялыг маргылдааларны дээр маргылдааларны киириштирери эргежок чугула.

Ол маргылдааларны эрттериниң үезин адыгжыларның доктаамал боодалга командаларынга болгаш өөредилге бөлүктеринге белеткел талазы-биле программаны дооза өөренгени-биле дүүштүр тургусса чугуур. Адыгжы кижи биче калибрлиг винтовканың тургустунган кезектерин ылап билир кылдыр өөренип алган болгаш ооң боодалга талазы-биле бүгү дүрүмүн шын күүседип шыдаан турар болза, чүгле ынчаарда аңаа үшкү разрядтың нормаларын дужаарын чөпшээреп болур. Үшкү разрядтың боодалга талазы-биле дүрүмүн өөренири болгаш ону дужаарының негелдези белеткел эрттериниң эге программазында көрдүнген.

Адыгжы кижи маргылдааларга киржип тура, спорт мергежилиниң дуржулгазын, аваангыр, дидим чоруктуң шынарларын болгаш маргылдааларны дуржулгаш ажыглаан болза, ооң ыңайгы боодалгага ооң киржирин шуут чөпшээревес.

Мынчангаш классификациялыг маргылдааларны хенертен чарлаар, белеткел чокка буу-хаа эрттирер чаңчылдар бар. Ол канчап-даа таарышпас, багай практиканың бирээзи болгаш ындыг практика спортчуга эки шынарларны берип шыдавас, ооң сонуургалын-даа көдүрбес.

Ол ышкаш маргылдааларның болур черин, ооң белеткелин таарыштырып кылыры база-ла чугула черни эзлеп турар. Боодалга шөлүнге болгаш тирге корум-чурумну тургузар сорулга-биле судьялар, адыгжылар, көрүкчүлер турар тускай черлерни, киржикчилерниң даңзызын, оларның түннелдерин көргүскен таблицаны болгаш өске-даа көргүзүг материалдарын белеткеп кылган турар. Бо бүгү маргылдааның киржикчилерин чурумчударынга, ылаңгыя маргылдааны организастыг бедик деңнелге эрттиреринге дузалаар. Маргылдаа эгелээриниң мурнунда судья категориялыг, спортчу разрядниктериниң санындан судья коллегиязын томуйлаар.

Боодалга талазы-биле маргылдааларга, бир эвес ооң киржикчилери 30—40 кижи чеде берзе, судья коллегиязын үш кижи составтыг тургузуп болур. Судьяларның хүлээлгези колдуунда мынчаар хуваатынган туруп болур: кол судья—ол харугда от шугумунга база судья болур, кара шугумнуң судьязы — ол харугда санажылга судьязы, а үшкүзү — судья коллегиязының кежигүнү, ол секретарының хүлээлгезин күүседир.

Адыгжыларның белеткел өөредилгезин чорудуп турган өөредикчини судья коллегиязына киирип болбас. Судья коллегиязы классификациялыг маргылдаалар эгелекчи спортчуларның өзүлдезинге эргежок чугула дээрзин утпайн, маргылдааларның дүрүмүн шын сагып күүседир хүлээлгелиг. Маргылдааларга корум-чурумнуң харыысалгазын кол судья харыылаар. Кол судья аныяк спортчуларны маргылдааның дүрүмнерин, бердинген командаларны болгаш судьяларның айтыышкынын хажык чок күүседиринче чаңчыктырып кижизидер ужурлуг.

Бир эвес киржикчилерден кымбир кижи маргылдааның дүрүмүн үреп, хажагай чорукту кылган болза, ооң ыңайгы боодалгага ооң киржирин шуут чөпшээревес.

Мынчангаш классификациялыг адыгжыларга өөредилгениң чүгле бирги чадазы болур. Эки организастатынган маргылдаалар аныяктарның боодалга спортунга хандыкшылын болгаш сонуургалын илерелер, бо талазы-биле аныяк өскеннериң сртузунга пропаганданы нептередир.

Н. МАЛОФЕЕВ,
областың ДОСААФ комитединиң спорт талазы-биле инспектору.

Яслини ажыглалга киирер

Барыын-Хемчикте «Кызыл тараачын» колхозтуң суурунга уруглар яслизиниң 8 өрээл бажыңын тудуп эгелээнинден бээр ам 2 чыл ажып турар.

Баштайгы чылда колхозтуң тудуг бригадазы шалыпкын ажылдап, яслиниң ханазын, адакы шалазын кылып дооскан. Ындыг-даа болза, тудуг материалын четпес белеткээнинден ясли тудуу ооң-биле ара соксаан.

К. БОРАҢНАЙ.

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

Венгер Улус Республикада дыштанылганың профэвилед бажыннарының болгаш санаторийлериниң саны көвүдеп турар. Дыка хөй кадык камгалал черлери бүдүн чылда ажылдап турар.

Чурукта: монтажник Янош Явелак, инженер Матиас Шомоши болгаш цех начальниги Шанпар Барица оларның Гайятетте профэвилелиниң дыштанылга бажынында эртенги чем чип олурарлары.

«Мадьяр фотонуң» чуруу.

Кыдатта пөс-таавы үлетпүрүнүн хөгжүлдези

ПЕКИН. Хөвең-саазын кылыглыг пөстерге чоннуң өзүп турар хереглелдерин хандырарының сорулгазы-биле Кыдат Улус Республиканың чазаа пөс-таавы үлетпүрүн бүгү хемчеглер-биле хөгжүдүп турар. Чаа пөс-таавы фабрикаларының тудуушкунунуң хемчээли үзүктел чокка калбарып турар. Амгы үеде Пекинде, Чжэнчжоуда, Сианьда, Сянтанда, Наньганда пөс-таавы үлетпүрүнүң чаа бүдүрүлгелерин тудуп турар.

«Гунженьжибао» солуннуң медээлеп турарын ёзугаар алырга. Кыдаттың кол хөвең ажылдыг району болур Хэбэй можуда Шицзячжуан хоорайда үш чаа пөс-таавы фабрикаларының тудуушкуну болгаш ажылдап турар фабрикаларның калбартыышкыны эгелээн. Ол ажылдарны доосканының соонда Хэбэй можунуң пөс-таавы бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге күчүзү ийи катап өзер деп солун айтып турар. Чурттуң хөвең ажылдыг районунуң төвүнде чаа пөс-таавы бүдүрүлгелериниң тудуушкуну Шанхайның, Цимдаонуң болгаш Пяньцзиньниң бүдүрүлгелеринге ажылдап кылыры-биле чиг-эт сөөртүрүнүң эргежок чугулазын чайладыр, ол чорук 100 муң ээргиштиг болгаш 2 муң пөс-таавы станоктарлыг бир улуг пөс-таавы фабриказын тударынга четчир хөреңгиниң улуг камналгазын чуртка чылдың-на бээр.

(СЭТА).

Польшада часкы тарылга

ВАРШАВА. Польша Улус Республиканың шөлдеринде часкы ажылдар улам-на калбарып турар. Опольск воеводствозунуң чер ажылдыг бүдүрүлге кооперативтери тараа культураларының 94 хуузун тараан, Вроцлавск воеводствозу 80 хуузун тараан.

Хову ажылдарының чедишкиннерин көдээ ажыл-агайның өзүп турар механизациязы хандырып турар.

Бир эвес 1950 чылда Польшага 156 машина-трактор станциялары турган болза, ам оларның саны 400 ашкан. Оларның чери 17 муң гектар. 1950 чылдың деңнели-биле алырга, машина-трактор станцияларының, сеялкаларының саны бо чылын 5,5 катап өзер, картофель хөмер машиналарның саны элээн каш он катап, сноп баглаар машиналарның саны 4-тен ажыг катап өзер. Ол ышкаш тараа комбайннарының, культиваторларның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агай машиналарының саны элээн улгадыр.

(СЭТА).

Албани ажылчыннар билиин бедидип турар

ТИРАНА. Албани ажылчыннар амгы үениң техниказын улам-на ажыктыы-биле хереглээр база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин чедип алыр дээш боттарының билиглерин бедидип, техниктиг билиглерни шиңгээдип ап турарлар.

Чурттуң бүдүрүлгелеринде организастаан тускай эртемнер школаларын эрткен чылын 1400 ажылчыннар доосканнар. билиг бедидериниң курстары — 4900 кижини, техникум курстары 11 муң кижини, күш-ажыл курлавырларының школалары 1300 аныяк тускай эртемниглерни белеткеп үндүрген.

Чамдык бүдүрүлгелерде ол ышкаш ажылчыннарның тускай эртемнер шиңгээдип алырының талазы-биле ай хуусаалыг курстарны тургускан. Чижээ, Шкодерде цемент заводунда ындыг курстар механиктерни, лаборантыларны, электриктерни болгаш техниктерни белеткеп турар. 1953 чылда Албанияга билиин бедиткен ажылчыннарның саны 1952 чылдың деңнелинден 13,4 хуу улгадыр. Ол чорук бүдүрүлгелерниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн элээн бедидериге дуза болган. Чижээ, пөс-таавы үлетпүрүнге эрткен чылын күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 1952 чылдың деңнелинден 32,5 хуу улгаткан.

(СЭТА).

Румыния биле Турцияның аразынга садыглажыышкын болгаш төлежилгелер дугайында дугуржулга

БУХАРЕСТ. Румын Улус Республика биле Турцияның аразынга садыглажыышкын болгаш төлежилгелер дугайында дугуржулга кылдынганының дугайын дыңнадып турар.

Турция дугуржулга ёзугаар Румынияга балыкты, маслиналарны, цитрустарны, ристи, хөвеңни, алгы-кешти, база ооң болбаазырадыкчыларын болгаш өске-даа бараанларны дужаап киирер.

Румын Улус Республика Турцияже тракторларны болгаш көдээ ажылдагый машиналарын, үлетпүр дериглерин, станоктарны, химикалияны, нефть продуктуларын, саазынны, цементини, соңга шилин болгаш ооңдаа өскелерни киирер.

(СЭТА).

Бүгү-ниити ажыл соксадыышкынының дугайында Францияның КБК-зының шиитпири

ПАРИЖ. Ажыл төлевириниң магадылалдыг минимумун доктаадырының база ажыл төлевирин, пособиени болгаш пенсияны ниити бедидериниң дугайында ажылчы чоннарның негелделерин деткип, апрель 28-те 24 шактыг бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкынын эрттиреринің дугайында ажылчы чоннарның бүгү-ниити конфедерациязының (КБК) национал комитеди чоокта чаа хүлээп алган.

Францияның христиан ажылчы чоннар конфедерациязының болгаш кадрларның бүгү-ниити конфедерациязының удуртур органнары бо үеге чедир бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкынының хүнүн кады доктаадырының дугайында КБК-га саналын киирбээн деп КБК-ның национал комитеди хомудалын илередип турар.

(СЭТА).

Студентилериниң чыскаалын боолаанынга Ливанда удурланыышкыннар

БЕЙРУТ. Бейрутка болган студентилериниң чыскаалын полицейжилериниң кадыг-шыңгыызы-биле аажылаанынга удур шимчээшкин Ливанда соксавайн турар. Бейруттун, Трипольдуң, Сайданың болгаш өске-даа хоорайларның чамдык өөредилге черлеринде ажыл соксадыышкыны бүдүн неделя үргүлчүлээн. Ажыл соксадыышкыны кылып турарлар чазактың дүжерин болгаш чыскаалганнары боолаан буруулугларга хемчег көргүзерин негеп турарлар.

«Ле Матэн» солуннуң медээлеп турары болза, Сайданың студентилери чазактың дүжерин, кара-бажында кирген студентилерни хостаарын, ажыл соксадыышкынынга киришчеп дээш үндүрткен студентилерни өөредилге черлеринге катап киирерин негээннер.

Солуннуң айытканын ёзугаар алырга, Ливанның 109 көскү адвокаттары студентилериниң чыскаалынга киришкеннерни боолаарынга удурланган чагааны чазакче чоруткан.

(СЭТА).

Бразилияда өртектер улгадыышкыны

МОНТЕВИДЕО. «Импренса популар» деп бразиль солуннуң медээлээнин ёзугаар алырга, хандырылга талазы-биле болгаш өртектер доктаадырының талазы-биле федеральдыг комиссия хлеб өртээниң, төп демир орукка чоруурунуң хөлезин төлевирин, а ол ышкаш Бразилияның элээн хөй хоорайларынга электри энергиязын ажыглааны дээш төлевириниң чаа улгадыышкынын чоруткан.

(СЭТА).

Кыдаттың девискээриниң кырынчы гоминданчы самолёттарның өнчүк-чөңгээлиг ужуудуушкуну

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң корреспондентизиниң Нанкинден медээлаанын ёзугаар алырга, март 18-те Улустуң-хосталга армиязының агаарга удур камгалалдың кезектери Чжэцзян можунуң кырынга гоминданчы истребительди дүжүр аткан. Ол самолёт Наньтяньдао ортулуктуң эринге кээп дүшкен. Олла хөн кыдат девискээриниң кырынга үзүп турган өске гоминданчы самолётту үрей аткан. Февральда агаарга удур камгалалдың кезектери ол районга ийи гоминданчы самолётту аңдара аткан.

(СЭТА).

ЧАЗАЛГА

1954 чылдың апрель 11-де парлатынган «Шынның» бирги арнында «Москва— Магадан аразының чаа агаар оруу» деп үүлдүң бирги абзацының баштайгы одуруун» ССРЭ-ниң хамааты ужар-үүл флодунуң...» деп номчуур.

Дөртку арында «Тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы америк таланың чөрчүп-үреп турарынга КУДР-ның хөй-ниитизи удурланып турар» деп үүлдүң үшкү абзацын «Тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы американнар үргүлчү үреп, оларның самолёттары бистиң агаар кызыгаарларывысче халдаарын үргүлчүлеп турар. Элээн хөй тодаргай фактылар болза, америк империалистериниң Кореяга тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы үзерин оралдажып турарын, ооң-биле корей айтырыгны тайбың арга-биле шиитпирлээринге доктар-моондак болуп турарын тодаргай көргүзүп турар» деп номчуур.

Ол чазыгны кылган ажылдакчыны доңгуткан.

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

ШУПТУВУС КҮЗЭЭР БИС

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

да топтуун! Мээң күзелим-биле болган-дыр. Любашкам кайын чазарылаан!..

— Чагаазын номчуп көрем.

Элээн улуг, аккыр чаагай саазында тода кылдыр бижээн, эвээш сөстүг чагааны номчуп чоруй:

— Че, көрдүң бе, амдыгаштан белеткенмес болза, хоржок-тур! Ой-ой, орукта кел чоруурун-даа магат чок!

Ашактың кадайы, ооң чугаазын үзе кире аарак:

— Иет, шын-шын, чоруткашывыс сөөлгү посылканы апкан чордулар, номчудум.

Ол душта оларның уруглары шынап-ла орукта чоруп турганнар. Орукка кел-чоруй, олар бижээн чагаазының четкен, четпээнин чугаалажып олурганнар.

— Чагааны июнь он беште, чедиги класстарга сөөлгү шылгалданы эрттиргеш, бижээн болгай бис. Оон бээр ам он хонган, четкен бе, үүл?— деп, Кыргыс бүзүрел чок айтырган.

— Черле чедер ужурлуг — деп, Люба харыылааш, салаа базып, хонук санааш, фактылар-биле шыныыткан.

Эвилелдиң хоочун областарының бирээзи—Тамбовта аныяк башкыларның төрелдери болгаш ада-иезилерни улуг белеткел болгаш өөрүшкү-биле уткуп алган. Элээн каш хонуктуң дыштанылгазы эрткен соонда, Колганов уруу-биле күдээзин эдертип алгаш, дыка хөй чаз үүлдерни оларга көргүзүп, бодунуң таныштарынга ужураштырган.

Кыргыс эвээш эвес үлегерлерни алган болгаш улуг фабрика, заводтарны, ында ажылдың канчаар тургустунганын караа-биле көрүп, төрелдеринче дедир кээп шөлээн дыштанып алгаш, бодунуң душтуу-биле кады биеэги школазынга ээп келгеннер. Бажыңынга баштай кирерге, Гамбовка хап тургаш, база бир өске чаа бажыңга келгензиг, бүгү-ле дериелдер—радиоприемник, патефон, гармонь, библиотека болгаш өскелер-даа мырыңай-ла чаа кылдыр көзүлген.

Чогок, бистиң бажыңывыс база-ла аңаа эвес-тир! Тамбовчуларныыңдан тудак чок ышкаш-тыр, кандыгыл моң, Люба?

— Шынап-ла ындыг,—деп, Любовь Семёновна чөпсүүнүп катырым заан.

База бир өөредилге чылы эртип, билиг бедидериниң курстары доосту берген. Ам бо удаада олар Кыргыс Николайның төрелдеринче чоругканнар.

Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем сумузу. Төрелдер бо сумунуң Куйлуг-Хем деп девискээринде. Куйлуг-Хемге чорбаан кижиге берге-ле!Оруктан куду көөрге, хемниң суу дөвүн, шуут-ла өзенги адаанда, ак-ак көвүктер болуп, шимээн дааштыы-биле шурап бадып чыдар. Хемниң ол-бо чарыында бот-боттарынче чергелештир кайгажыпкан ийи туругнуң аразын өрү көөрге, ынаар-ла дүндүкте дээр кылаяр. Элээн хап чоруй, ол чарыынче көрнү бээрге, кезек-кезек ногаан аргаларлыг, куттулчак көшкелерлиг мээстер улашкаш-ла турептар, мындыг бээрт хемчигеш-ле болгай.

Каш чыл бурунгаар Чаа-Хөл чурттуг бир дарга албан ужун болза оруктап бар чорааш, бажы дескинип ак көвүк кузуп, арны саргарып, чоруп чадап кааш, чоруу чогувайн, дедир ээпкен-даа дижир чүве.

Любаны ындыгларга деңнеп хоржок, коргар чүрек чок! Ол-ла черлерге бызаа, хураган кадарып өскензигдаа. Харын-даа таалап, бойдустуң каас чурумалын магадап, чер бүрүзүн-не Николайдан болгаш аттар эккелген бээнден айтырып каап чораан.

Кыргыстың адазы —Сендеңмаа ирейниң чурттап чорааны Куйлуг-Хем, ам ында чурттап турар ооң ажытөлү: колхозчу кадарчылар боттарының хеймерлерин эвилеп уткуп алгаш дыштандырбышаан, дедир үдеп каан.

Беш дугаар чыл келген. Олар ол-ла школада ажылдавышаанар. Оларның ажылынга-даа, амыдырал чуртталгазынга-даа школада партия организациязы улуг дузаны чедирбишаан, аныяк өг-бүленің үре-түүнелдиг ажылынга чоргаарланып турар. Сөөлгү чылдарда Кыргыс Николай школада комсомол организациязының секретарынга үргүлчү сөңгүдүп келген. Ол боду эки төлептиг болганы-биле школада аныяктарның ханы ынакшылын, хүндүткелин чаалап алган.

Үш чылды улаштыр Кыргыстың башкылап келгени амгы чедиги-классчылар, 1954 чылдың февральда орус улустуң сураглыг чогаалчыларының бирээзи И. А. Тургеневтиң «Бежин шык» деп рассказындан «Одагда» деп эгеге изложениени эң эки бижээннер. Кыдырааш бүрүзү арыг-шевергин, ында бижитинген хол үжүктери чараш, кайы-даа өөренникчиниң бижээн ажылында частырыг барык хаая, ажыл бүрүзү рассказтыы ышкаш, ханы утканы бодунда сиңиргени-биле онзаланчак!

* * *

Аныяк өг-бүленің тургустунуп быжыкканы, эртип келген кыска төөгүзү, ажылы ындыг-дыр. Ам баштайгы чугаавысче катап кирээли. Чылыг сугга амырап эжинген хензиг Генат, чаңчыл болган орунчугажынга чаза-ла удааш чыдыпкан.

Улуг эвес, мнчалзажок шевергин дерилгелиг бажыңның кужазы Арыг-силиг саваларда дээжилеп сөңнээн аъш-чемниг, бичежек столга аныяк өг-бүле аалчызы-биле кады олурупкаш, чемненип эгелээн. Хөөрем чок, ажыл-ишчи, найыралдыг беседа бистиң чемненилгевистиң шагын элээн узадыпкан болду. Николайны комсомолдуң район комитединден кел дээн, ынаар далаш-биле чорупту, а Любовь Семёновна удаан оглун карактавышаан, кыдырааштар хынааш олурупкан.

Ажыл, чуртталга бүрүзү Кыргыс биле Любаныы ышкаш, ындыг болурун шуптувус күзээр бис.

Б. ЧЮДЮК.

ДИФТЕРИЯ

Дифтерия болза, аарыг уругларвың чаразының чаштаанындан, чөдүлүнден болгаш чугаалажыышкын үеанде дамчып, кадык болгаш аарып эрткен уругларның аразында аарыг халдадыкчызы бар уругларны дамчып, а ол ышкаш аарыг кижиниң ойнаар үүлдерин, номун болгаш өске-даа үүлдерин дамчып база аарыг кижини ажаапхайгаарап турар кижилерни дамчыштыр халдаар.

Аарыг уругларның бажыңынче кирбенер!

Аарыг уругну кадык уруглар-биле кады чорутпанар база ону школаже, уруглар садынче болгаш яслиже чорутпанар!

Уруглар шагзырап, эьди изип, бажы аарып, эьдинге шивишкилер үнүп база боостаазы аарыыр болза—медицина ажылдакчыларынга доп-дораан барынар.

Аарыг уругну эмнелгеге чыттырыңар.

Дифтерияга удур демиселге күүлүг чепсек—баш бурунгаар камгаланырының тарыышкынын медицина кылып турар.

Дифтерияга удур тарыышкынны уругларга чогуур өйүнде кылыңар!

Тарыышкын соонда уруглар ол аарыгны чиик, каданнаашкын чокка эрттирип болур.

Тарыышкынны эмчиниң айтыышкынын ёзугаар чорудар.

Дифтериядан аараан деп шинчээнде уругну доп-дораан дифтерияга удур сыккыртыр эм-биле эмнээр херех.

Санитар-чырыдыышкынның Тыва область бажыны.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орулакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информацияның—3—65.

ТС—01744 Культура эргелелиниң типографиязы.